

Prevenција i borba
protiv trgovine ljudima
u Srbiji

IZVEŠTAJ O TRGOVINI LJUDIMA U SVRHU RADNE EKSPLOATACIJE U SRBIJI

Borba protiv diskriminacije
i zaštita prava osetljivih grupa

Klara Skrivankova
Tamara Vukasović

Horizontal Facility for Western Balkans and Turkey

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

COUNCIL OF EUROPE

Implemented
by the Council of Europe

**HORIZONTAL FACILITY FOR
WESTERN BALKANS AND TURKEY**

„Prevenција i borba
protiv trgovine ljudima u Srbiji”

**IZVEŠTAJ O TRGOVINI LJUDIMA
U SVRHU RADNE EKSPLOATACIJE
U SRBIJI**

Autorke

Klara Skrivankova, međunarodna ekspertkinja
Tamara Vukasović, nacionalna ekspertkinja

Maj 2017

Savet Evrope

Srpsko izdanje

Sva prava zadržana.
Nijedan deo ove publikacije ne sme biti preveden, reprodukovan ili prenet, ni u jednom vidu i ni na koji način, elektronskim (CD, internet itd.) ili mehaničkim putem, uključujući fotokopiranje, snimanje ili neki drugi vid skladištenja informacija ili njihovog smeštanja u sisteme za dalje preuzimanje, bez prethodne pismene dozvole Direktorata za komunikacije (F-67075 Strasbourg Cedex ili publishing@coe.int).

Ova publikacija priređena je u okviru zajedničkog projekta Evropske unije i Saveta Evrope „Prevenција i borba protiv trgovine ljudima u Srbiji“, koji se sprovodi uz finansijsku pomoć Evropske unije i Saveta Evrope.

Stavovi izraženi u publikaciji ni u kom slučaju ne odražavaju zvanično mišljenje Evropske unije i Saveta Evrope.

Štampa i dizajn:

Dosije studio, Beograd

© **Savet Evrope, 2017.**

Sadržaj

O AUTORKAMA	6
SAŽETAK	7
I. UVOD	11
II. PREGLED MEĐUNARODNIH STANDARDARDA	13
1. Instrumenti Ujedinjenih nacija	13
1.1. Protokol UN o trgovini ljudima (Palermo protokol)	13
1.2. Vodeća načela UN o poslovanju i ljudskim pravima	14
1.3. Standardi Međunarodne organizacije rada	16
2. Zakonske obaveze i standardi Saveta Evrope	18
2.1. Konvencija Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima	18
2.2. Evropska konvencija o ljudskim pravima i njena sudska praksa	19
2.2.1. Siliadin protiv Francuske	20
2.2.2 Rantsev protiv Kipra i Rusije	20
2.2.3. Chowdhury i drugi protiv Grčke	21
2.3. Preporuke Saveta Evrope o poslovanju i ljudskim pravima	21
3. Zakon Evropske unije	22
III. PREGLED NACIONALNOG PRAVNOG, STRATEŠKOG I INSTITUCIONALNOG OKVIRA U SRBIJI	23
1. Pravni okvir	23
1.1. Pravna regulativa u oblasti borbe protiv trgovine ljudima i relevantno međunarodno pravo	23
1.2. Pravni okvir u oblasti zapošljavanja, tržišta rada i poslovnih propisa	24

2. Strateški okvir	25
3. Institucionalni okvir	26
3.1. Tela za koordinaciju	26
3.2. Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima i nacionalni mehanizmi za upućivanje	27
3.3. Inspektorat za rad	27
3.4. Nacionalna služba za zapošljavanje i ovlašćene privatne agencije za zapošljavanje	28
3.5. Tržišna inspekcija	29
3.6. Uprava za javne nabavke	30
IV. PROCENA NACIONALNE SITUACIJE	31
1. Opšti pregled	31
2. Pregled tržišta rada	35
3. Opšta svest	36
4. Inicijative i mere koje preduzimaju državni organi	39
5. Inicijative i mere koje preduzimaju sindikati	40
6. Inicijative i mere civilnog društva	42
7. Inicijative i mere privatnog sektora	44
8. Oblasti rizika	45
9. Koordinacija borbe protiv trgovine ljudima u Srbiji	47
V. ZAKLJUČCI I PREPORUKE	49
1. Zaključci	49
2. Preporuke	50
2.1. Zakonodavni okvir	50
2.2. Strateški okvir i institucionalni kapacitet	51
2.3. Tržište rada	52
VI. ANEKSI	55
ANEKS I – Konkretno preporuke za akcije i mere koje treba da preduzmu sindikati	55
ANEKS II – Konkretno preporuke za aktivnosti i mere koje je potrebno da preduzmu agencije za zapošljavanje	57

ANEKS III – Konkretno preporuke za aktivnosti i mere koje je potrebno da preduzme privatni sektor	59
ANEKS IV – Opis koncepta i alata	61
1. Dostojanstven rad	61
2. Postupak poštovanja ljudskih prava sa dužnom pažnjom	62
ANEKS V – Izvori	63
1. Lista kontakata sa kojima su ostvareni sastanci u toku misije na utvrđivanju činjeničnog stanja u Beogradu:	63
2. Lista kontakata sa kojima su ostvareni sastanci u toku sprovođenja misije na utvrđivanju činjenica u regionima	64
3. Reference i izvori za dodatne informacije	64

O autorkama

Klara Skrivankova

Klara Skrivankova je programska menadžerka u Velikoj Britaniji i Evropi i viša savetnica za privatni sektor u okviru programa za borbu protiv ropstva pod nazivom Anti-Slavery International. Gospođa Skrivankova je aktivna u ovoj oblasti od 2000. godine, a počela je kao programska menadžerka u La Stradi u Republici Češkoj. Organizaciji Anti-Slavery International pridružila se 2005. godine, gde vodi program za Evropu i upravlja timom koji radi na istraživanju i zagovaranju eliminacije svih oblika savremenog ropstva. Gospođa Skrivankova ima bogato iskustvo na međunarodnom planu koje se ogleda u učešću na brojnim stručnim skupovima i susretima. Ona je ekspertkinja Saveta Evrope u oblasti trgovine ljudima od 2005. godine i savetovala je Evropsku komisiju kao član EU ekspertske grupe o trgovini ljudima u periodu od 2008. do 2015. godine. Od 2010. do 2013. godine radila je u okviru dobrovoljnog Fonda UN za žrtve trgovine ljudima, a od 2009. do 2013. godine u okviru dobrovoljnog Fonda UN za savremene oblike ropstva.

Tamara Vukasović

Tamara Vukasović je ekspertkinja u oblasti trgovine ljudima u Srbiji i na Balkanu. Jedna je od osnivačica ASTRE, prve organizacije za borbu protiv trgovine ljudima u Srbiji. Gospođa Vukasović ima 20 godina iskustva u borbi protiv rodno zasnovanog nasilja i bila je jedna od prvih aktivistkinja civilnog društva za pokretanje pitanja o trgovini ljudima u Srbiji. U protekle dve decenije, gospođa Vukasović je bila trener na više od 300 radionica, treninga i seminara u Srbiji i inostranstvu, na kojima je delila svoju ekspertizu u borbi protiv trgovine ljudima sa stručnjacima iz institucija, profesorima, socijalnim radnicima, novinarima, policajcima, sudijama, tužiocima, predstavnicima organizacija civilnog društva i studentima. Na početku svoje karijere bila je fokusirana na razvoj metodologije SOS telefona, a objavila je veći broj radova na temu trgovine ljudima. Po obrazovanju, Tamara Vukasović je socijalna pedagoškinja i psihoterapeutkinja.

Sažetak

Trgovina ljudima u svrhu radne eksploatacije predstavlja pojavu koja sve više zaokuplja pažnju u Srbiji. Pravni okvir, koji se u najvećoj meri sastoji od zakona koji su usmereni na borbu protiv trgovine ljudima i relevantnih zakona u oblasti socijalne zaštite i zakona o zapošljavanju, razvijen je po uzoru na međunarodne standarde. Srbija je usvojila sve ključne međunarodne standarde o radu, uz izuzetak Protokola o prisilnom radu Međunarodne organizacije rada iz 2014. godine. Nova Nacionalna strategija i Akcioni plan izrađeni su 2013. godine, ali oni bi trebalo da budu usvojeni tek od maja 2017. godine. Zabeleženo je da nedostatak strateškog okvira utiče na obavljanje dužnosti nekih aktera.

Konvencija Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima pruža okvir za identifikaciju i postupak upućivanja žrtava. Međutim, identifikacija žrtava trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije nekada je otežana usled nedostatka konsenzusa o indikatorima i izostanka jasnog razlikovanja između kršenja prava radnika (kao što je kršenje zakona o radu i zakona o zabrani diskriminacije) i trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije (krivični zakon).

Faktori rizika povezani sa određenim grupama i specifičnim područjima rada, poznati su državnim organima. Sa druge strane, ne postoji dovoljno razumevanja državnih organa u pogledu odnosa između kršenja radnih prava, loših uslova rada, rada u sivoj ekonomiji, fragmentisanja tržišta rada i neefikasnosti organa reda u prevenciji i detekciji trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije.

Poljoprivreda, tekstilna industrija, proizvodnja obuće, građevinarstvo, privatne ustanove za pružanje nege, te rad u domaćinstvu i ugostiteljstvu predstavljaju privredne grane koje se najčešće navode kao grane koje su najviše izložene riziku od radne eksploatacije u Srbiji. Ove privredne grane smatraju se rizičnim na osnovu česte nesigurne prirode zaposlenja, otežanih uslova rada i niskih primanja. Veliki deo ovih grana privrede posluje u svojoj zoni, koristeći neregistrovanu i neprijavljenu radnu snagu.

Rizik od trgovine ljudima sa kojim se suočavaju migranti i izbeglice sve više povećava zabrinutost u Srbiji. Procenjuje se da u Srbiji trenutno boravi oko 8,000 ljudi sa nerešenim statusom. I pored toga što postoji zabrinutost, ni državni organi, a ni organizacije civilnog društva nisu identifikovale nijedan slučaj trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije niti slučaj prisilnog rada izbeglica i migranata u Srbiji.

Izazovi koje su identifikovali akteri u Srbiji slični su izazovima sa kojima se suočavaju ostale zemlje u regionu, i izazovima sa kojima su se mnoge evropske zemlje borile u prošlosti. Inicijative vladinih agencija usmerene su na nekoliko ključnih oblasti – identifikaciju žrtava, izvršenje mera protiv počinitelaca, prevenciju trgovine ljudima, obuku i izgradnju kapaciteta. Iako su uloge i odgovornosti agencija koje su konsultovane pri pisanju izveštaja jasne, kao i uloge onih nešto „tradicionalnijih“ činilaca, poput policije, razumevanje uloga i odgovornosti drugih agencija, kao što su agencije koje uređuju tržište rada, nešto je ograničenije.

Predstavnici zainteresovanih strana sa mandatom i identifikovanom ulogom u zakonodavstvu i politici za suzbijanje trgovine ljudima, a čije su radnje u određenoj meri relevantne za borbu protiv trgovine ljudima, poput onih koji su uključeni u realizaciju i regulaciju tržišta rada, u dobroj meri razumeju fenomen trgovine ljudima, kao i infrastrukturu koja je uspostavljena za borbu protiv trgovine ljudima. Međutim, postoji zabrinutost u pogledu toga da je to znanje ograničeno samo na pojedine stručnjake, te da su nivoi znanja, a naročito sposobnosti da se prepozna situacija koja uključuje trgovinu ljudima i da se na nju odgovori na odgovarajući način generalno veoma niska kod različitih profesionalaca. Na primer, licima koja nisu direktno uključena u aktivnosti u borbi protiv trgovine ljudima u Srbiji verovatno će biti teško da uoče razliku između kršenja prava radnika, rada na crno i drugih vidova kršenja prava radnika, kao što je na primer diskriminacija na radnom mestu.

Nedovoljno poznavanje zakona o funkcionisanju tržišta rada od strane policije i slična nedovoljna obaveštenost inspektora rada i tržišnih inspektora po pitanju trgovine ljudima, navode se kao prepreke za identifikaciju žrtava. Bilo je pokušaja da se neki od ovih nedostataka premoste, na primer, putem organizovanja zajedničkih inspeksijskih nadzora u kojima su učestvovali policija i inspekcije rada. Inspeksijski nadzor je uglavnom uključivao noćne inspekcije u prostorijama namenjenim za zabavu, na osnovu potencijalnih saznanja o mogućem seksualnom eksploatisanju žena i njihovom primoravanju na rad u barovima kako bi se na taj način podstakle mušterije na kupovinu pića.

Korporativna odgovornost i sveobuhvatnije regulisanje privatnog sektora, kao i pozitivan angažman preduzeća u velikoj meri izostaje iz politike i aktivnosti u borbi protiv trgovine ljudima u Srbiji. Iskustva iz drugih zemalja pokazuju da kombinacija regulatornog i angažovanog pristupa vrlo verovatno dovodi do veće uključenosti privatnog sektora, za razliku od isključivo dobrovoljnih inicijativa koji se oslanjaju na preduzeća koja proaktivno preuzimaju liderstvo u ovoj oblasti.

Postoji svest o tome da privatni sektor i sindikati takođe igraju određenu ulogu u borbi protiv trgovine ljudima i rešavanju situacija koje mogu doprineti trgovini ljudima. Istovremeno, postojao je konsenzus o potrebi ugrađivanja ljudskih prava u poslovnu praksu u Srbiji, ali pre tog koraka potrebno je rešiti nešto što mnogi učesnici opisuju kao „sivu zonu“ u okviru koje naizgled posluju mnoga preduzeća.

Aktivnosti sindikata na rešavanju pitanja trgovine ljudima i radne eksploatacije u Srbiji su ograničene i većim delom su usmerene na rešavanje situacija radne eksploatacije srpskih državljana. Sindikati su bili uključeni u pružanje pomoći nekim od radnika koji su bili eksploatisani na izgradnji olimpijskog grada u Sočiju u Rusiji, ali je njihova podrška ugroženim radnicima bila značajno ograničena. Saradnja sa sindikatima u glavnim zemljama destinacije je ograničena, međutim, bolja saradnja i koordinacija, uključujući i sporazume i ugovore, postoji između sindikalnih partnera u zemljama regiona.

Ovim izveštajem se preporučuje nadogradnja postojećeg pravnog i strateškog okvira u Srbiji kroz dalje revizije, izmene i dopune. Neke od ključnih preporuka ovog izveštaja su sledeće:

- ▶ Hitno usvajanje Nacionalne strategije i Nacionalnog akcionog plana;
- ▶ Podizanje svesti o riziku od trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije koji su povezani sa dešavanjima na tržištu rada;
- ▶ Davanje ovlašćenja i obučavanje regulatora tržišta rada, uključujući inspekcije za rad i tržišne inspekcije, za sprovođenje proaktivne istrage u cilju identifikovanja i borbe protiv trgovine ljudima u oblastima koje se utvrđene kao rizične;
- ▶ Razmatranje usvajanja dodatnih regulativa za privatne agencije za zapošljavanje;
- ▶ Angažovanje privatnog sektora u borbu protiv trgovine ljudima kroz usvajanje politika i zakonodavstva koji su u skladu sa Smernicama UN o pravima na rad i ljudskim pravima, te proaktivno angažovanje preduzeća u razvijanju i primeni politike koja je usmerena na borbu protiv trgovine ljudima;
- ▶ Angažovanje sindikata i privatnog sektora u razvoju i primeni politika koje su usmerene na borbu protiv trgovine ljudima.
- ▶ Implementacija pilot projekata za proaktivnu identifikaciju u rizičnim područjima rada (poput poljoprivrede ili građevine), uz saradnju sa NVO, sindikatima, privatnim sektorom.

I. Uvod

Ovaj izveštaj se bavi trgovinom ljudima u cilju radne eksploatacije u Srbiji. Izveštaj se posebno fokusira na napore koji su uloženi u temu trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije i faktorima rizika, te ulogom privatnog sektora i sindikata u ovom kontekstu. U ovom izveštaju se identifikuju pravni, strateški i institucionalni okviri koji su povezani sa trgovinom ljudima, kao i nedostaci u postojećem sistemu. Izveštaj takođe ima za cilj da pruži primere inicijativa koje su preduzele vlada, privatni sektor i sindikati. Izveštaj sadrži preporuke za konkretne mere koje je potrebno da preduzmu državni organi u cilju povećanja kapaciteta privatnog sektora radi smanjenja potrebe za radnom eksploatacijom odnosno trgovinom ljudima u svrhu radne eksploatacije.

Termin „radna eksploatacija“ odnosi se na jedan od oblika trgovine ljudima, kako je navedeno u članu 4 Konvencije Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima (Konvencija Saveta Evrope) koji pokriva prisilni rad ili usluge, ropstvo ili prakse slične ropstvu.

Izveštaj su sačinile dve ekspertkinje: međunarodna ekspertkinja Klara Skrivankova (glavna autorka), koja se gotovo dve decenije bavi rešavanjem problema trgovine ljudima, te prati aktivnosti vlade i privatnih preduzeća koje su vezane za sprečavanje i upražnjavanje eksploatacije; i nacionalna ekspertkinja Tamara Vukasović, do skoro ko-predsednica i jedna od osnivačica NVO ASTRA – Akcija protiv trgovine ljudima. Ona je jedna od prvih aktivistkinja iz civilnog sektora koja je pokrenula pitanje trgovine ljudima u Srbiji. Tamara Vukasović ima 19 godina iskustva u ovoj oblasti.

Izveštaj je izrađen na osnovu informacija koje su dobijene tokom dvodnevne misije za utvrđivanje činjenica i prikupljanje podataka koja je sprovedena u Beogradu u martu 2017. godine, kao i iz poseta Novom Sadu, Nišu i Zrenjaninu u aprilu 2017. godine. Novi Sad i Niš su izabrani za ovaj izveštaj zato što se radi o drugom i trećem gradu po veličini u Srbiji, ali i zbog toga što su to važna administrativna i industrijska područja.

Spisak intervjuisanih organa i organizacija nalazi se u Aneksu V. Informacije koje su prikupljene tokom misije utvrđivanja činjenica dopunjene su pregledom dokumenata koji su dostupni javnosti, uključujući i izveštaje Grupe eksperata za borbu protiv trgovine ljudima Ekspertske grupe za suzbijanje trgovine ljudima (GRETA) i odgovor Vlade Srbije na upitnik iz drugog kruga praćenja stanja koji je obavila GRETA a koji je objavljen u izveštaju od 27. februara 2017. godine.

Za izradu izveštaja korišćen je i izveštaj o primeni konvencije Saveta Evrope u Srbiji iz 2014. godine, koji je pripremila GRETA. Sledeće preporuke su posebno razmatrane za Srbiju:

„76. GRETA smatra da bi srpske vlasti trebalo da preduzmu dalje korake kako bi osigurale sveobuhvatnost nacionalne borbe protiv trgovine ljudima, a posebno da se: intenziviraju aktivnosti u borbi protiv trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije putem uključivanja civilnog društva, inspekcije rada, privrednih subjekata, sindikata i agencija za zapošljavanje u okviru jedne zajedničke platforme, te da poboljšaju identifikaciju i pomoć žrtvama trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije”¹ [...]

„163. Državni organi Srbije bi trebalo da [...] i dalje primenjuju proaktivni pristup u identifikaciji žrtava trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije tako što će podsticati inspekciju rada u sektorima koji su posebno izloženi riziku (npr. poljoprivreda, zabava, uslužni sektor, građevinarstvo, poslovi u domaćinstvu)².”

Deo 1 ovog izveštaja prikazuje međunarodne standarde i zakonske obaveze država i činilaca iz privatnog sektora. Deo 2 predstavlja nacionalne, pravne, strateške i institucionalne okvire u Srbiji. Delovi 3 i 4 procenjuju sadašnje prakse i mere u Srbiji. U delu 5 doneseni su zaključci i date su preporuke za mere koje je potrebno da preduzmu relevantni činioci koji su uključeni u rešavanje problema trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije u Srbiji. I na kraju, u aneksima su navedene konkretne preporuke za sindikate, agencije za zapošljavanje i privatni sektor.

1 Izveštaj o primeni Konvencije Saveta Evrope za suzbijanje trgovine ljudima u Srbiji, Savet Evrope, Strazbur, 2014, str. 55.

2 Ibid str. 57

II. Pregled međunarodnih standarda

1. Instrumenti Ujedinjenih nacija

Ujedinjene nacije (UN) predstavile su čitav niz konvencija i standarda koji su relevantni za rešavanje problema trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije. Pokušaj da se pruži potpun i sveobuhvatan pregled svih međunarodnih pravnih standarda bio bi izvan okvira ovog izveštaja. Stoga se ovo poglavlje fokusira na međunarodne standarde koji su relevantni za Srbiju.

1.1. Protokol UN o trgovini ljudima (Palermo protokol)

Srbija je potpisnica Protokola Ujedinjenih nacija za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito ženama i decom (2000). Protokol obuhvata mere koje je potrebno da država usvoji u cilju rešavanja i sprečavanja svih oblika eksploatacije koje su rezultat trgovine ljudima, uključujući eksploataciju prinudnog rada i usluga (član 3). Protokol ne pruža dalju definiciju prisilnog rada, s obzirom na to da je prisilan rad definisan u drugim instrumentima (videti u nastavku). Član 9 Protokola posvećen je prevenciji trgovine ljudima, koju će sprovoditi i države potpisnice, a kojim će se „nastojati da se preduzmu mere poput istraživanja, informisanja i kampanja u masovnim medijima, te društvenih i ekonomskih inicijativa za prevenciju i borbu protiv trgovine ljudima.”

Međuagencijska koordinaciona grupa za borbu protiv trgovine ljudima (eng. *ICAT*) objavila je 2014. godine rad³ koji se bavi potrebom za trgovinom ljudima, uključujući i kontekst radne eksploatacije, te je predložila nekoliko strategija koje bi država u tom smislu trebalo da preduzme. Tri strategije koje su relevantne za ovaj izveštaj su:

- ▶ Mere i mehanizmi za unapređenje uslova rada u sektorima koji su podložni korišćenju žrtava trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije, putem jačanja i primene standarda i propisa o radu;
- ▶ Radnje koje se preduzimaju protiv eksploatacije koja je povezana sa procesom migracije, uključujući i bolju regulaciju privatnih agencija za zapošljavanje i bolju zaštitu migranata i radnika izbeglica;
- ▶ Inicijative privatnog sektora kojima se rešava praksa eksploatacije rada unutar lanca snabdevanja.

3 Dottridge, M; Emerging Good Practice by State Authorities, the Business Community and Civil Society in the Area of Reducing Demand for Human Trafficking for the Purpose of Labour Exploitation, Savet Evrope, Strazbur, 2016, str. 4.

1.2. Vodeća načela UN o poslovanju i ljudskim pravima

Vodeća načela UN o poslovanju i ljudskim pravima (Vodeća načela UN)⁴ predstavljaju skup smernica i mera čija primena se očekuje od država i privatnog sektora u cilju sprečavanja, rešavanja i ublažavanja slučajeva kršenja ljudskih prava u poslovnim operacijama, bez obzira na veličinu privrednog subjekta. Ova Vodeća načela UN razvio je John Ruggie, specijalni izvestilac UN za poslovanje i ljudska prava, a koja su odobrena u rezoluciji Saveta za ljudska prava UN 2011. godine, kojom je takođe formirana i Radna grupa UN za poslovanje i ljudska prava.

Osnovna načela koja su utvrđena u Vodećim načelima tiču se dužnosti država da zaštite ljudska prava, dok privredni subjekti imaju dužnost da poštuju ljudska prava, a ukoliko dođe do kršenja ljudskih prava ili negativnog uticaja poslovanja na prava pojedinca, potrebno je obezbediti pravni lek.

Vodeća načela potvrđuju dužnost države da zaštiti ljudska prava:

„Države moraju da zaštite ljudska prava u okviru svoje teritorije i/ili nadležnosti od zloupotrebe koju počinu treća strana, uključujući i privredne subjekte. Ovo zahteva preduzimanje odgovarajućih koraka za prevenciju, istragu, kažnjavanje takvih zloupotreba putem efikasne politike, zakona, odredbi i presuda” (Osnovno načelo 1 Vodećih načela UN).⁵

Odgovornost država u pogledu zaštite ljudskih prava proteže se i izvan primene donesenih zakona o zaštiti ljudskih prava. Države su takođe obavezne da obezbede to da privredni subjekti preduzmu neophodne korake u sprečavanju i rešavanju povreda ljudskih prava.

„Privredni subjekti treba da poštuju ljudska prava. To znači da oni treba da izbegavaju kršenje ljudskih prava, te da se bave rešavanjem štetnih uticaja u koja su uključeni” (Osnovno načelo 11 Vodećih načela UN).⁶

Radna grupa UN za pitanja poslovanja i ljudskih prava preporučuje da države usvoje Nacionalni akcioni plan o poslovanju i ljudskim pravima. Do danas, četrnaest država⁷ je već razvilo Nacionalne akcione planove, dok se u mnogim drugim državama takvi akcioni planovi nalaze u postupku izrade.⁸

Vodeća načela UN pokrivaju širok spektar problema vezanih za ljudska prava, uključujući prava svih radnika da ne budu primorani na prinudni rad, ali i očekivanja da se takva teška eksploatacija sprečava. Slično konceptu prevencije, identifikacije

4 http://www.ohchr.org/Documents/Publications/GuidingPrinciplesBusinessHR_EN.pdf

5 Dottridge, M; Emerging Good Practice by State Authorities, the Business Community and Civil Society in the Area of Reducing Demand for Human Trafficking for the Purpose of Labour Exploitation, Savet Evrope, Strazbur, 2016, str. 5.

6 Ibid

7 Kolumbija, Danska, Finska, Francuska, Nemačka, Italija, Litvanija, Holandija, Norveška, Španija, Švedska, Švajcarska, Velika Britanija i Sjedinjene Američke Države.

8 <https://business-humanrights.org/en/un-guiding-principles/implementation-tools-examples/implementation-by-governments/by-type-of-initiative/national-action-plans>

i zaštite koji se primenjuje u sklopu okvira protiv trgovine ljudima, Vodećim načelima UN se očekuje:

- ▶ Identifikacija stvarnih ili potencijalnih uticaja na ljudska prava (Načela 15 do 18);
- ▶ Prevencija i ublažavanje takvih uticaja (Načelo 19)⁹.

Vodeća načela UN su izuzetno relevantna za trgovinu ljudima. Poštovanje ljudskih prava primenom postupka sa dužnom pažnjom (eng. *due diligence*) postaje sve prihvaćeniji pristup u rešavanju prinudnog i dečijeg rada u lancu snabdevanja. Poslovni i tržišni propisi mogu u velikoj meri da pozitivno doprinesu povećanju transparentnosti i mogućnosti praćenja u lancu snabdevanja, stvarajući podjednake uslove za preduzeća kako ona ne bi bila podrivana od strane onih koji su ostvarili nepravednu prednost na osnovu radne eksploatacije. Iz toga sledi da se poštovanje ljudskih prava priznaje u cilju sprečavanja eksploatacije, kao i prinudnog rada. Tamo gde se poštovanje ljudskih prava na osnovu primene dužne pažnje propisno sprovodi u lancu snabdevanja, mnogo je lakše otkriti i rešavati slučajeve kršenja ljudskih prava, te razviti mere kojima se sprečava ponovno kršenje ljudskih prava.

Postupak primene dužne pažnje je proces koji se razlikuje od standardne usklađenosti ili socijalne revizije, kao poželjnih načina za upravljanje rizicima u lancu snabdevanja u mnogim međunarodnim preduzećima. Ovaj postupak podrazumeva razumevanje toga da postoji problem, proaktivno otkrivanje narušavanja ljudskih prava kroz procenu rizika i izradu planova za rešavanje svih otkrivenih problema, uključujući i pružanje pravnog leka ugroženim radnicima i javno izveštavanje o preduzetim koracima.

Poštovanje ljudskih prava prema postupku primene dužne pažnje predstavlja „proces koji treba da obuhvati procenu stvarnog i potencijalnog uticaja na ljudska prava, integrisanje i delovanje u skladu sa nalazima, praćenje reakcija, te izveštavanje o načinu na koji su takvi uticaji rešeni. Postupak:

- (a) treba da obuhvati negativne uticaje na ljudska prava koje poslovna preduzeća mogu izazvati ili im mogu doprineti kroz svoje poslovne aktivnosti, ili koji mogu biti direktno povezani sa delatnostima preduzeća, njegovim proizvodima ili uslugama na osnovu poslovnih odnosa;
- (b) po složenosti varira u zavisnosti od veličine preduzeća, rizika od ozbiljnog uticaja na ljudska prava, te prirode i konteksta delatnosti preduzeća;
- (c) treba da bude stalan, uz prepoznavanje toga da rizici za ljudska prava mogu da se vremenom menjaju, kako se delatnosti poslovnog preduzeća i kontekst poslovnih aktivnosti menjaju“. (Vodeće načelo UN 17)¹⁰

9 Dottridge, M; Emerging Good Practice by State Authorities, the Business Community and Civil Society in the Area of Reducing Demand for Human Trafficking for the Purpose of Labour Exploitation, Savet Evrope, Strazbur, 2016, str. 5.

10 http://www.ohchr.org/Documents/Publications/GuidingPrinciplesBusinessHR_EN.pdf

Vodeća načela UN postavljaju globalni standard kojim se privrednim subjektima ukazuje da se od njih očekuje preuzimanje odgovornosti i delovanje u skladu sa ljudskim pravima, kao i transparentnost u vidu javnog izveštavanja o preduzetim aktivnostima.

Nekoliko godina nakon uvođenja Vodećih načela UN postalo je jasno da nije mnogo poslovnih subjekata upoznato sa njima, te da se dobrovoljno poštovanje jača samo u onim preduzećima koja su već imala odgovoran pristup poslovanju. Shodno tome, nekoliko zemalja članica EU su ozakonile ovo objavljivanje. Od 2015. godine Velika Britanija zahteva od preduzeća sa godišnjim prometom veći od 36 miliona funti da dostave izveštaj o koracima koje preduzimaju u cilju sprečavanja i eliminisanja savremenog ropstva u svom lancu snabdevanja i u svom poslovanju (Zakon o suzbijanju savremenog ropstva 2015, s.54).

U februaru 2017. godine, holandski parlament je odobrio zakon o obaveznoj zabrani dečijeg rada, zahtevajući od privrednih subjekata da utvrde da li u njihovom lancu proizvodnje postoje slučajevi dečijeg rada. Ako se utvrdi postojanje dečijeg rada, kompanija treba da razvije akcioni plan za rešavanje problema, te da obavesti javnost o svojim saznanjima i preduzetim radnjama. Ukoliko senat odobri ovaj zakon, on će stupiti na snagu 1. januara 2020. godine. Takođe u februaru 2017. godine, francuski parlament je usvojio novi zakon o poslovanju i ljudskim pravima, na osnovu kojeg se od privrednih subjekata zahteva da identifikuju i spreče negativan uticaj na ljudska prava koji nastane ili kao rezultat njihovih poslovnih aktivnosti, ili poslovnih aktivnosti kompanija koje su pod njihovom kontrolom, ili poslovnih aktivnosti njihovih podizvođača. Kompanije koje imaju najmanje 5000 zaposlenih u svom sedištu i direktnim i indirektnim podružnicama moraće da poštuju ovaj zakon. Švajcarska takođe razmatra slične zakone.

Od svih privrednih subjekata koji posluju u Srbiji, ili imaju dobavljače u Srbiji, ali imaju sedište ili su registrovani u nekoj prethodno pomenutih zemalja, očekuje se da uključe u svoj lanac snabdevanja u Srbiji postupak primene dužne pažnje. Slično tome, sve podružnice kompanija koje su povezane sa ovim zemljama, a koje upošljavaju srpske radnike, moraće da primenjuju postupak dužne pažnje kako bi se obezbedilo poštovanje prava srpskih radnika u njihovom lancu snabdevanja.

1.3. Standardi Međunarodne organizacije rada

Agencija Ujedinjenih nacija Međunarodna organizacija rada (MOR) prati primenu ugovora o osnovnim pravima rada, uključujući i one koji se odnose na zabranu prinudnog rada. Prinudni rad se pojavljuje u različitim oblicima, poput dužničkog ropstva, trgovine ljudima, prisiljavanja na prostituciju i drugih oblika savremenog ropstva¹¹. Prema Međunarodnoj organizaciji rada postoji eksplicitna veza između trgovine ljudima i prinudnog rada.¹² „Prinudni rad i trgovina ljudima su usko pove-

11 <http://www.ilo.org/global/topics/forced-labour/lang--en/index.htm>

12 http://www.ilo.org/global/topics/forced-labour/publications/WCMS_243395/lang--en/index.htm

zani termini, premda nisu identični u pravnom smislu¹³". Istovremeno, Međunarodna organizacija rada smatra da je „većina situacija ropstva ili trgovine ljudima obuhvaćena definicijom prinudnog rada koju daje Međunarodna organizacija rada¹⁴".

Osnovna načela (koja su prepoznata kao osnovni standardi rada) koja su sadržana u Konvenciji Međunarodne organizacije rada uključuju:

- ▶ Zabranu prinudnog rada;
- ▶ Zabranu dečijeg rada;
- ▶ Zabranu diskriminacije na radnom mestu;
- ▶ Slobodu formiranja i pridruživanja sindikatu i slobodu kolektivnog pregovaranja.

Srbija je ratifikovala 76 Međunarodnih radnih standarda (konvencija) Međunarodne organizacije rada, od kojih su 62 stupili na snagu, a među njima su i standardi o prinudnom i dečijem radu.

Konvencija Međunarodne organizacije rada o prinudnom radu iz 1930. godine definiše prinudni rad kao: „svaki rad ili pružanje usluga koji se iznudi od lica pod pretnjom primene kazne, a na koje to lice nije dobrovoljno pristalo”.

Prinudni rad može biti rezultat trgovine ljudima, a u Palermo protokolu i Konvenciji Saveta Evrope definiše se kao svrha zbog koje se trguje ljudima. Termin „trgovina ljudima u svrhu radne eksploatacije” se često koristi kao sinonim za „trgovinu ljudima u svrhu prinudnog rada”.

Konvencija Međunarodne organizacije rada o najgorim oblicima iskorišćavanja dečijeg rada iz 1982. godine definiše najgore oblike dečijeg rada kao: „sve oblike ropstva ili prakse slične ropstvu, poput prodaje i trgovine decom, dužničkog ropstva i služenja i prinudnog ili obaveznog rada, uključujući prinudno ili obavezno angažovanje dece za rad”. Najgori oblici dečijeg rada razlikuju se od dečijeg rada, koji je definisan kao rad koji lišava decu njihovog detinjstva, potencijala i dostojanstva, i koji je štetan za njihov fizički i mentalni razvoj. On se odnosi na rad koji je mentalno, fizički, društveno ili moralno štetan za decu; i ometa njihovo školovanje lišavajući ih mogućnosti da pohađaju školu, što ih primorava da napuste školovanje pre vremena ili ih prisiljava da pokušaju da kombinuju pohađanje nastave i izuzetno dug i naporan rad.

Ipak, nije svaki dečiji rad (rad koji obavljaju osobe mlađe od 18 godina) zabranjen međunarodnim zakonom. Konvencija o minimalnom uzrastu za zapošljavanje iz 1973. godine utvrđuje načela o minimalnom uzrastu za zapošljavanje ili za obavljanje određene vrste poslova:

13 http://www.ilo.org/global/topics/forced-labour/news/WCMS_237569/lang--en/index.htm

14 http://www.ilo.org/global/topics/forced-labour/news/WCMS_237569/lang--en/index.htm

Vrsta posla	Minimalan uzrast u kojem deca mogu početi da rade	Mogući izuzeci za zemlje u razvoju
Opasni poslovi Lica mlađa od 18 godina ne bi trebalo da obavljaju poslove koji mogu da naruše fizičko, mentalno ili moralno zdravlje deteta, njegovu bezbednost i moral.	18 (16 pod strogim uslovima)	18 (16 pod strogim uslovima)
Osnovna minimalna starost Minimalni starosni uzrast za rad ne bi trebalo da bude ispod starosne granice za završetak obaveznog školovanja i ni u kom slučaju ispod 15 godina starosti.	15	14
Laki poslovi Deca starosti između 13 i 15 godina mogu obavljati lakše poslove, dok god to ne narušava njihovo zdravlje i bezbednost, ili ne ometa njihovo obrazovanje ili profesionalno usmerenje i obuku.	13–15	12–14

2. Zakonske obaveze i standardi Saveta Evrope

2.1. Konvencija Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima

Konvencija Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima (čl. 4) sadrži definiciju trgovine ljudima koja je slična onoj koja je navedena u Palermo protokolu. Konvencija pruža minimalnu listu koja sadrži svrhe eksploatacije, a koja uključuje „prinudni rad ili usluge, ropstvo ili prakse slične ropstvu, služenje, ili odstranjivanje organa”, te zahteva od država da iste proglase krivičnim delima¹⁵. Pored toga, Konvencijom se od država zahteva da razviju i primene mere za borbu protiv trgovine ljudima na nediskriminatorni način (član 3), osiguravajući zaštitu prava svih žrtava, bez obzira na njihovo poreklo ili vrstu eksploatacije.

Konvencija nameće pozitivnu obavezu svim potpisnicama u pogledu sprečavanja trgovine ljudima i zaštite žrtava takve trgovine. Autori Konvencije prepoznali su značaj unapređenja društvenih i ekonomskih aktivnosti kao načina za suzbijanje trgovine ljudima: „Društvene i ekonomske inicijative bave se osnovnim i strukturnim uzrocima trgovine ljudima i zahtevaju dugoročne investicije. Opšte je poznato da su unapređenje ekonomskih i društvenih uslova u zemlji porekla i mere borbe protiv krajnjeg siromaštva najefikasniji načini za sprečavanje trgovine ljudima. Među ostalim društvenim i ekonomskim inicijativama, unapređena obuka i povećanje šansi za zaposlenje lica koja mogu vrlo verovatno da postanu meta trgovaca ljudima, nesumnjivo bi pomogli u sprečavanju trgovine ljudima.”¹⁶

15 4. Opšti izveštaj o aktivnostima GRETA, GRETA (2015) str.1.

16 Izveštaj sa obrazloženjem uz Konvenciju Saveta Evrope o aktivnostima borbe protiv trgovine ljudima, stav103.

Sprovođenje Konvencije procenjuje Grupa eksperata za borbu protiv trgovine ljudima (GRETA), koja izrađuje izveštaje sa preporukama o načinu na koji treba da se poboljša usaglašenost sa zahtevima Konvencije.

Dok većina država tradicionalno najviše pažnje usmerava na borbu protiv trgovine ljudima u svrhu seksualne eksploatacije, primećeno je da primena Konvencije na sve vrste eksploatacije zaostaje. GRETA navodi u svom Četvrtom opštem izveštaju da se trgovina ljudima u svrhu radne eksploatacije ne prepoznaje i da se ona ne rešava u praksi i politikama u većini država potpisnica, što je uglavnom ključni razlog za mali broj identifikovanih žrtava.¹⁷ Pored toga, GRETA ističe da, u cilju smanjenja potražnje za uslugama žrtava, inspekcija rada treba da pojača svoje aktivnosti u onim granama privrede u kojima postoji pojačan rizik od trgovine ljudima, kao što su poljoprivreda, građevinarstvo, tekstilna industrija, kao i ugostiteljstvo i radovi u domaćinstvu.¹⁸

Efikasne kazne koje se predviđaju Konvencijom uključuju zahtev da države omoguće pripisivanje odgovornosti za trgovinu ljudima privrednim subjektima. U skladu sa članom 22 Konvencije, države treba da obezbede ugrađivanje korporativne odgovornosti u nacionalno zakonodavstvo (građansko, krivično ili upravno), omogućavajući pozivanje na odgovornost i pravnih lica i članova izvršnih organa u privrednom subjektu zbog učešća u trgovini ljudima. Odgovornost za trgovinu ljudima koja nastane kao posledica nedovoljnog nadzora ili kontrole treba takođe da bude uvršćena u odredbe o korporativnoj odgovornosti privrednih subjekata.

2013. godine GRETA je objavila svoj Treći opšti izveštaj o aktivnostima koje uključuju deo sa merama za smanjenje potražnje, kao i merama koje se odnose na regulisanje tržišta rada i privatnog sektora.

„GRETA je u svojim izveštajima navela da mere za smanjenje potražnje treba da obuhvataju sve oblike eksploatacije, a ne samo seksualnu industriju. Odsustvo efikasne regulacije određenih segmenata tržišta rada jedan je od faktora koji pomažu u stvaranju okruženja u kojem je moguće i profitabilno koristiti rad koji nastaje na osnovu trgovine ljudima. Efikasnost zahteva udruživanje inspekcije rada i izvršnih vlasti, međunarodnu razmenu informacija, svest radnika o njihovim pravima, te praktičnu podršku određene privredne grane kako bi se obezbedili etički standardi kompanija.”¹⁹

2.2. Evropska konvencija o ljudskim i pravima i njena sudska praksa

Ropstvo, služenje i prinudni rad su zabranjeni u skladu sa Evropskom konvencijom o ljudskim pravima (Evropska konvencija). Dok se u Evropskoj konvenciji izri-

17 4. Opšti izveštaj o aktivnostima GRETA, GRETA (2015)1, str. 35.

18 4. Opšti izveštaj o aktivnostima GRETA, GRETA (2015)1, str. 40.

19 3. Opšti izveštaj o aktivnostima GRETA, GRETA (2013)17, Strazbur, citirano u Dottridge, M; Emerging Good Practice by State Authorities, the Business Community and Civil Society in the Area of Reducing Demand for Human Trafficking for the Purpose of Labour Exploitation, Savet Evrope, Strazbur, 2016, str. 7.

čito ne spominje trgovina ljudima, Evropski sud za ljudska prava (Evropski sud) je u velikom broju slučajeva trgovine ljudima i prisilnog rada doneo presude čime je potvrdio to da trgovina ljudima spada u okvir Evropske konvencije. Slučajevi koje je razmatrao Sud ticali su se kućnog ropstva i seksualne eksploatacije, a od nedavno i trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije. Sudska praksa Evropskog suda je obavezujuća za sve države članice Saveta Evrope.

2.2.1. Siliadin protiv Francuske²⁰

U 2005. godini, Sud je doneo presudu u predmetu koji je postao putokaz za a) odgovornost država da zaštite pojedince od radnji koje su zabranjene prema čl. 4 Evropske konvencije, a koje su počinila fizička lica; b) tumačenje definicije ropstva. U predmetu Siliadin protiv Francuske²¹ u slučaju koji se odnosio na 15-godišnju devojčicu iz Togo koja je prodana u Francusku radi obavljanja poslova u domaćinstvu, a koja je podnela tužbu Sudu za prekršaj iz čl. 4 Evropske konvencije. Siliadin je tvrdila da je bila zadržavana u uslovima sličnim ropstvu, kao i da je Francuska načinila propust u svojoj dužnosti da je zaštiti od povreda iz čl. 4 usled nedovoljnog nacionalnog krivičnog zakonodavstva²².

Sud je utvrdio da je podnosilac predstavke bila prinuđena da obavlja prinudni rad i da je zadržavana u ropskom položaju. Osim toga, Sud je definisao ropски položaj, koji je do tada ostao nedefinisani u međunarodnom pravu. Sud je protumačio ropски položaj kao „posebno ozbiljan oblik uskraćivanja slobode“, uključujući i „obavezu obavljanja određenih usluga za druge“ i „obavezu „sluge“ koji živi na tuđem imanju i nije u mogućnosti da promeni svoj položaj“. Okolnosti gospođice Siliadin su kvalifikovane kao robovanje, jer je njoj uskraćena sloboda kretanja i od nje je zahtevano da skoro uvek ostaje u kući u kojoj je radila, nije imala novčanih sredstava i bila je primorana na rad“.²³

2.2.2. Rantsev protiv Kipra i Rusije²⁴

Ova presuda je predstavljala važnu odluku o dimenziji ljudskih prava u trgovini ljudima. Sud je smatrao da bi država mogla da bude dužna da ide i dalje od običnog donošenja zakona u cilju ispunjavanja svoje obaveze iz čl. 4 Evropske konvencije. To je naročito slučaj kada su „državni organi bili svesni, ili je trebalo da budu svesni okolnosti koje su dovele do opravdane sumnje da je identifikovano lice bilo, ili jeste u stvarnom i neposrednom riziku od trgovine ljudima ili eksploatacije (...) U slučaju potvrdnog odgovora, doći će do povrede člana 4 Konvencije, gde vlasti ne uspevaju da preduzmu odgovarajuće mere iz delokruga svojih nadležnosti da izmeste takvo lice iz takve situacije ili rizika“. To znači

20 http://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/siliadin_v_france_en_4.pdf

21 Prijava br. 73316/013

22 Piotrowicz, R.: *States' Obligations under Human Rights Law towards Victims of Trafficking in Human Beings: Positive Developments in Positive Obligations*. International Journal of Refugee Law, Vol. 24, Br. 2 str. 181–201.

23 Ibid str.190.

24 https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/rantsev_vs_russia_cyprus_en_4.pdf

da države imaju pozitivnu obavezu da spreče trgovinu ljudima i da pruže zaštitu licima koja su žrtve trgovine ljudima ili bi mogla da budu u opasnosti od toga da postanu žrtve.

Presuda u predmetu Rantsev takođe pokazuje savremeno shvatanje definicije ropstva, ističući da: „trgovina ljudima, po samoj svojoj prirodi i cilju eksploatacije, zasnovana je na vršenju ovlašćenja koja su povezana sa pravom vlasništva. Njome se ljudska bića tretiraju kao roba koja se kupuje i prodaje i prisiljava na prinudni rad, često za malu ili nikakvu novčanu nadokandu. (...) To uključuje upotrebu nasilja i pretnji žrtvama, koje žive i rade u lošim uslovima”.

2.2.3. Chowdhury i drugi protiv Grčke²⁵

U martu 2017. godine, Sud je dostavio odluku po predmetu Chowdhury i drugi protiv Grčke. U svojoj presudi, Sud je zaključio da je Grčka prekršila zabranu prisilnog rada i nije uspjela da zaštiti grupu radnika migranata iz Bangladeša od trgovine ljudima. Na osnovu toga, Sud je odredio isplatu naknade od preko 500.000 evra. Presuda je istakla obaveze država potpisnica „da spreče i istraže trgovinu ljudima, zaštite žrtve i kazne trgovce ljudima. Slučaj se ticao pucnjave na radnike migrante koji su stupili u štrajk zahtevajući svoje plate na farmi jagoda u Manoladi, malom poljoprivrednom gradu na Peloponezu. U julu 2014. godine, grčki sud je one koji su bili uključeni u ovaj incident oslobodio optužbi za trgovinu ljudima.

Slučaj Chowdhury protiv Grčke bio je prva prilika na kojoj je sud morao da ispita situaciju prisilnog rada i trgovine ljudima u poljoprivrednom sektoru. Odluka suda je naglasila to da su u smislu čl. 4 Evropske konvencije vlade odgovorne za sprovođenje preventivnih i zaštitnih mera u cilju zaštite žrtava trgovine ljudima, uključujući i olakšavanje identifikacije žrtava kroz obuku službenika i pomoći žrtvama u njihovom fizičkom, psihičkom i socijalnom oporavku.

2.3. Preporuke Saveta Evrope o poslovanju i ljudskim pravima

Od prvog uvođenja Vodećih načela UN o poslovanju i ljudskim pravima (Vodeća načela UN) 2011. godine, i druge međunarodne organizacije su izdale preporuke u vezi sa njihovom primenom. U martu 2016. godine, Komitet ministara Saveta Evrope usvojio je Preporuku CM/Rec(2016)3 o ljudskim pravima i poslovanju, prepoznajući tako značaj dužnosti za zaštitu i poštovanje ljudskih prava u kontekstu poslovanja privrednih subjekata. Komitet je naglasio da države treba da razviju i usvoje nacionalne akcione planove o ljudskim pravima i poslovanju, kao što je preporučeno u Vodećim načelima UN, kroz proces konsultacija sa više zainteresovanih strana, među kojima su privredni subjekti, sindikati i nevladine organizacije. Komitet je takođe preporučio da bi sprovođenje akcionog plana trebalo da se stalno prati, uz učešće svih ključnih zainteresovanih strana, te da se planovi povremeno ocenjuju i ažuriraju.

25 <https://strasbourgobservers.com/2017/04/28/chowdhury-and-others-v-greece-further-integration-of-the-positive-obligations-under-article-4-of-the-echr-and-the-coe-convention-on-action-against-human-trafficking/>

3. Zakon Evropske Unije

Od Srbije se, kao od države kandidata za članstvo u EU, očekuje da uskladi svoje nacionalno zakonodavstvo sa pravnim tekovinama Evropske Unije. Zakoni EU uključuju određene instrumente za rešavanje pitanja trgovine ljudima: Direktiva 2011/36/Eu od 5. aprila 2011. godine o sprečavanju i suzbijanju trgovine ljudima i zaštiti žrtava, te zamena Okvirne odluke Saveta 2002/629/JHA (Direktiva o trgovini ljudima) i drugih instrumenata koji su povezani sa borbom protiv trgovine ljudima, poput Direktive 2013/34/EU Evropskog Parlamenta i Saveta od 26. juna 2013. godine o godišnjim finansijskim izveštajima, konsolidovanim finansijskim izveštajima i srodnim izveštajima pojedinih tipova privrednih subjekata (Direktiva o nefinansijskom izveštavanju).

Direktiva o trgovini ljudima sadrži detaljne odredbe o odgovornosti preduzeća, što obuhvata ne samo direktne aktivnosti, nego i aktivnosti koje su počinjene uz prećutni pristanak ili nedostatak nadzora. Član 5 zahteva od država članica da osiguraju to da pravna lica mogu biti sankcionisana, na osnovu krivičnog ili drugog zakona, za učestvovanje u trgovini ljudima na osnovu direktne aktivnosti ili na osnovu omogućavanja trgovine ljudima zahvaljujući nedovoljnom nadzoru.

III. Pregled nacionalnog pravnog, strateškog i institucionalnog okvira u Srbiji

1. Pravni okvir

1.1. Pravna regulativa u oblasti borbe protiv trgovine ljudima i relevantno međunarodno pravo

Srbija je potpisnica brojnih međunarodnih konvencija koje su značajne za trgovinu ljudima, među kojima su: Protokol za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito ženama i decom, koji dopunjava Konvenciju UN o transnacionalnom organizovanom kriminalu; Konvencija Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima; Konvencija UN o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW); Konvencija UN o pravima deteta, Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima dece i o prodaji dece, dečijoj prostituciji i dečijoj pornografiji; Konvencija Saveta Evrope o zaštiti dece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja; Konvencija Međunarodne organizacije rada o prinudnom radu (br. 29); Konvencija o ukidanju prinudnog rada (br. 105); Konvencija Međunarodne organizacije rada o radnicima migrantima (dodatne odredbe, br. 143) i Konvencija o najgorim oblicima dečijeg rada (br. 182).

Pravni okvir Srbije sadrži niz zakona koji su značajni za borbu protiv trgovine ljudima ili su direktno povezani sa borbom protiv trgovine ljudima, među kojima su: Ustav Republike Srbije²⁶, Krivični zakonik²⁷, Zakonik o krivičnom postupku²⁸,

26 „Službeni Glasnik Republike Srbije“ br. 98/2006, Član 26 – Zabrana ropstva i prinudnog rada: Niko ne može biti držan u ropstvu ili u položaju sličnom ropstvu. Svaki oblik trgovine ljudima je zabranjen. Zabranjen je prinudni rad. Seksualno ili ekonomsko iskorišćavanje lica koje je u nepovoljnom položaju smatra se prinudnim radom. Prinudnim radom se ne smatra rad ili služba lica na izdržavanju kazne lišenja slobode, ako je njihov rad zasnovan na principu dobrovoljnosti, uz novčanu nadoknadu, rad ili služba lica na vojnoj službi, kao ni rad ili služba za vreme ratnog ili vanrednog stanja u skladu sa merama propisanim prilikom proglašenja ratnog ili vanrednog stanja.

27 „Službeni Glasnik Republike Srbije“, br. 85/2005, 88/2005 – izmena i dopuna 107/2005 – izmena i dopuna, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 i 108/2014.

28 „Službeni Glasnik Republike Srbije“, br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014.

Zakon o javnom redu i miru²⁹, Zakon o strancima³⁰, Zakon o socijalnoj zaštiti³¹, Zakon o zdravstvenoj zaštiti³², Zakon o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela³³, Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica³⁴, Zakon o programu zaštite učesnika u krivičnom postupku³⁵, Zakon o zaštiti podataka o ličnosti³⁶, Zakon o zabrani diskriminacije³⁷. Zakon o odgovornosti pravnih lica za krivična dela³⁸ odnosi se i na dela trgovine ljudima. Zakon je primenjiv na domaća i strana preduzeća koja su odgovorna za krivična dela u Srbiji, na strana preduzeća koja su odgovorna za krivična dela na teritoriji strane zemlje koja štete Srbiji ili srpskom nacionalnom i pravnom entitetu, te na srpska pravna lica koja počine krivična dela u inostranstvu.

Podrška žrtvama trgovine ljudima regulisana je Zakonom o socijalnoj zaštiti³⁹ i Zakonom o zdravstvenoj zaštiti⁴⁰ (Član 241). Zakon o socijalnoj zaštiti prepoznaje žrtve trgovine ljudima kao direktne korisnike usluga socijalne zaštite⁴¹. Na osnovu ovog zakona je uspostavljen Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima.

1.2. Pravni okvir u oblasti zapošljavanja, tržišta rada i poslovnih propisa

Zakonodavni okvir koji reguliše zapošljavanje i tržište rada i koji je od značaja za trgovinu ljudima i njenu prevenciju sadrži: Zakon o zapošljavanju i osiguranju za slučaj nezaposlenosti⁴², Zakon o radu⁴³, Zakon o strancima⁴⁴, Zakon o uslovima za upućivanje zaposlenih na privremeni rad u inostranstvo⁴⁵, Pravilnik o radnim dozvolama⁴⁶ i Zakon o bezbednosti i zdravlju na radu. Druge relevantne odredbe sadrže propise kojima se utvrđuju ovlašćenja i odgovornosti inspekcije rada, kao

29 „Službeni Glasnik Republike Srbije“, br. 65/2013, 13/2016.

30 „Službeni Glasnik Republike Srbije“, br. 97/2008.

31 „Službeni Glasnik Republike Srbije“, br. 24/2011.

32 „Službeni Glasnik Republike Srbije“, br. 107/2005, 72/2009, 88/2010, 99/2010, 57/2011, 119/2012, 45/2013, 93/2014, 96/2015, 106/2015.

33 „Službeni Glasnik Republike Srbije“, br. 32/2013, 94/2016

34 „Službeni Glasnik Republike Srbije“, br. 85/2005.

35 „Službeni Glasnik Republike Srbije“, br. 85/2005.

36 „Službeni Glasnik Republike Srbije“, br. 97/2008, 104/2009 – drugi zakon, 68/2012 – odluke Ustavnog suda i 107/2012.

37 „Službeni Glasnik Republike Srbije“, br. 22/2009.

38 „Službeni Glasnik Republike Srbije“, br. 97/2008.

39 „Službeni Glasnik Republike Srbije“, br. 24/2011.

40 „Službeni Glasnik Republike Srbije“, br. 107/2005, 72/2009, 88/2010, 99/2010, 57/2011, 119/2012, 45/2013, 93/2014, 96/2015, 106/2015.

41 Član 41.

42 „Službeni Glasnik Republike Srbije“, br. 36/2009, 88/2010, 38/2015.

43 „Službeni Glasnik Republike Srbije“, br. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013, 75/2014 i 13/2017 – Odluka Ustavnog suda.

44 „Službeni Glasnik Republike Srbije“, br. 97/08.

45 „Službeni Glasnik Republike Srbije“, br. 91/15; osnovni tekst Zakona stupio je na snagu 13. januara 2016. Prema Izveštaju EU za Srbiju 2016, ovaj Zakon ne prenosi u potpunosti Direktivu o upućivanju zaposlenih 96/71/EC.

46 „Službeni Glasnik Republike Srbije“, br. 94/15.

što su Zakon o državnoj upravi⁴⁷, Zakon o radu⁴⁸ i Zakon o radnim odnosima u državnim organima⁴⁹ i zakoni koji su od značaja za rad tržišne inspekcije, poput Zakona o privrednim društvima⁵⁰ i Zakona o inspekcijском nadzoru⁵¹.

Poslovni propisi, a posebno zahtevi za korporativno izveštavanje, pravila javne nabavke i pravila koja regulišu korporativnu odgovornost imaju značaj u sprečavanju trgovine ljudima, s obzirom na to da se većina slučajeva prinudnog rada javlja u privatnom sektoru. Preduzeća u Srbiji regulisana su prvenstveno Zakonom o privrednim društvima, Zakonom o tržištu kapitala⁵², Zakonom o preuzimanju akcionarskih društava⁵³, Zakonom o udruženjima⁵⁴, Zakonom o investicionim fondovima⁵⁵, Zakonom o bankama⁵⁶, Zakonom o privrednim društvima⁵⁷, Zakonom o računovodstvu i Zakonom o reviziji⁵⁸. Propisi koji regulišu postupak registracije pravnih lica su: Zakon o Agenciji za privredne registre Srbije⁵⁹, Zakon o postupku registracije u Agenciji za privredne registre Srbije⁶⁰ i Pravilnik o sadržini registra privrednih subjekata i dokumentacije neophodne za registraciju⁶¹. Što se tiče zahteva za izveštavanje, nacionalno zakonodavstvo reguliše pokrivenost, sadržaj i rokove za godišnje i privremene finansijske izveštaje.

2. Strateški okvir

Prva nacionalna Strategija borbe protiv trgovine ljudima u Srbiji usvojena je u decembru 2006. godine, a Nacionalni akcioni plan za borbu protiv trgovine ljudima (2009–2011) u maju 2009. godine. U vreme izrade, institucionalni okvir za borbu protiv trgovine ljudima bio je u procesu transformacije. Nova strategija i akcioni plan za prevenciju i suzbijanje trgovine ljudima koji su formulisani kroz participativni proces 2013. godine, u maju 2017. godine još uvek nisu bili usvojeni.

Program reforme politike zapošljavanja i socijalne politike koji je usvojen u junu 2016. godine takođe je značajan za sprečavanje trgovine ljudima, kao i Nacionalna strategija za zapošljavanje 2010 – 2020, koja se nalazila u postupku revizije u vreme izrade ovog izveštaja.

47 „Službeni Glasnik Republike Srbije“, br. 20/92, 48/93, 79/05 i 101/07.

48 „Službeni Glasnik Republike Srbije“, br. 24/05, 61/05 i 54/09.

49 „Službeni Glasnik Republike Srbije“, br. 48/91, 39/02 i 79/05.

50 „Službeni Glasnik Republike Srbije“, br. 36/2011 i 99/2011).

51 „Službeni Glasnik Republike Srbije“, br. 36/2015.

52 „Službeni Glasnik Republike Srbije“, br. 31/2011.

53 „Službeni Glasnik Republike Srbije“, br. 46/2006, 107/2009 i 99-2011.

54 „Službeni Glasnik Republike Srbije“, br. 51/2009 i 99/2011.

55 „Službeni Glasnik Republike Srbije“, br. 46/2006, 51/2009, 31/2011 i 115/2014.

56 „Službeni Glasnik Republike Srbije“, br. 107/2005 i 91/2010.

57 „Službeni Glasnik Republike Srbije“, br. 99/2012.

58 „Službeni Glasnik Republike Srbije“, br. 62/2013.

59 „Službeni Glasnik Republike Srbije“, br. 55/2004, 111/2009 i 99/2011.

60 „Službeni Glasnik Republike Srbije“, br. 99/2011 i 83/2014.

61 „Službeni Glasnik Republike Srbije“, br. 6/2012.

U decembru 2015. godine, vlada je usvojila akcioni plan za sprovođenje Strategije za javne nabavke u 2016. godini. Plan sadrži mere za dalje jačanje kapaciteta strana uključenih u javne nabavke za borbu protiv korupcije i smanjenje broja nepravilnosti. Kriterijumi za isključivanje iz postupka javne nabavke zabranjuju učestvovanje ponuđača čiji su zakoniti predstavnici bili osuđivani za određena krivična dela⁶². Međutim, pomenuta lista krivičnih dela ne uključuje trgovinu ljudima, prinudni ili dečiji rad.

Što se tiče poslovanja i ljudskih prava, Srbija podržava Rezoluciju 26/22 Saveta za ljudska prava UN o nastavku mandata Radne grupe UN za poslovanje i ljudska prava. Ipak, Vodeća načela UN nisu formalno usvojena, niti za sada postoji opredeljenje za uvođenje Nacionalnog akcionog plana po pitanju poslovanja i ljudskih prava. Neka preduzeća već sprovode korporativne programe socijalne odgovornosti u Srbiji, a uglavnom su u oblasti korporativne filantropije, poput izrade plana o bezbednosti dece na internetu, čiju izradu podržava Telenor Srbije⁶³.

Iako su inicijative korporativne filantropije delotvorne, one se razlikuju od koncepta poslovanja i ljudskih prava, i od privrednih subjekata se očekuje da se bave svojim sopstvenim delatnostima i sprovode promene tamo gde postoji rizik od toga da poslovanje može omaškom doprineti povećanju rizika od trgovine ljudima. U Srbiji je tek u nastanku rasprava o poslovanju i ljudskim pravima i Vodećim načelima UN o poslovanju i ljudskim pravima⁶⁴. Jedna od nedavnih inicijativa u tom pogledu bio je i projekat „Poslovanje i ljudska prava u Srbiji” koji su zajednički sprovedli Beogradski centar za ljudska prava i Danski institut za ljudska prava, uz podršku Švedske agencije za međunarodni razvoj i saradnju (eng. *SIDA*) u periodu od januara do juna 2016. godine. Projekat je pokrenuo dijalog čiji je cilj bio da podstakne Vladu da podrži Vodeća načela UN o poslovanju i ljudskim pravima i da usvoji Nacionalni akcioni plan ili razvije alternativne mere, poput onih koje su usmerene na podsticanje privrednih subjekata da procene svoj uticaj na ljudska prava.

3. Institucionalni okvir

3.1. Tela za koordinaciju

Strateški nivo sprovođenje politika za borbu protiv trgovine ljudima spada u nadležnost Saveta za borbu protiv trgovine ljudima kojim predsedavaju Ministarstvo unutrašnjih poslova i Republički tim za borbu protiv trgovine ljudima, kojim koordinira nacionalni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima. Tim i koordinator su smešteni u okviru Ministarstva unutrašnjih poslova⁶⁵.

62 Član 75 stav. 2 Zakona o javnim nabavkama: “[ponuđač u postupku javne nabavke mora da dokaže da] nije odnosno da njegov pravni zastupnik nije osuđivan za krivično delo kao pripadnik organizovane kriminalne grupe; da nije osuđivan za privredno krivično delo, krivično delo protiv životne sredine, krivično delo primanja ili davanja mita, krivično delo prevare”.

63 Izveštaj se odnosi na sprovođenje Konvencije Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima u Srbiji, Savet Evrope, Strazbur, 2014.

64 <http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/eng-lat/business-human-rights-country-process-serbia/>

65 Izveštaj se odnosi na sprovođenje Konvencije Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima u Srbiji, Savet Evrope, Strazbur, 2014, stavovi 22-28.

3.2 Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima i nacionalni mehanizmi za upućivanje

Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja odgovorno je za pružanje podrške i zaštite žrtvama trgovine ljudima putem Centra za zaštitu žrtava trgovine ljudima (Centar) koji je osnovan 2012. godine. Centar je odgovoran za zvaničnu identifikaciju žrtava. Takođe, Centar je odgovoran i za koordinaciju ukupne pomoći i podrške za žrtve.⁶⁶ U 2010. godini, pre osnivanja Centra, usvojene su smernice za razvoj standardnih operativnih procedura (eng. *SOP*) za rad sa žrtvama trgovine ljudima.

Centar je odgovoran za zvaničnu identifikaciju žrtava trgovine ljudima i njegov rad se finansira iz državnog budžeta. Međutim, relevantna dokumenta i podzakonski akti ne preciziraju koje zainteresovane strane mogu da izvrše preliminarnu identifikaciju i upute ove slučajeve u Centar. U Centru se identifikuju žrtve koje upute drugi organi, kao što je policija, zatim žrtve koje uputi služba za socijalnu zaštitu, organizacije civilnog društva i međunarodne organizacije. ASTRA i Atina su dve specijalizovane organizacije civilnog društva za suzbijanje trgovine ljudima koje vrše preliminarnu identifikaciju žrtava trgovine ljudima. Žrtve trgovine ljudima imaju pravo da koriste usluge socijalne zaštite bez dokazivanja prava na istu. Zakonom je takođe određeno da bi troškovi smeštaja za žrtve trgovine ljudima trebalo da se finansiraju iz državnog budžeta.

Iako Centar vrši identifikaciju žrtava, u nedostatku strategije za borbu protiv trgovine ljudima, ne postoji nikakav zvanični Nacionalni mehanizam upućivanja, pa se pružanje podrške za žrtve uglavnom podržava kroz memorandume i dokumenta, kao što su Pravilnik o mreži socijalne zaštite, kojim se omogućava rad Centra.

3.3. Inspektorat za rad

Inspektorat za rad deluje u okviru Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja. Učesnici misije za utvrđivanje činjenica i GRETA u izveštaju iz 2014. godine, dali su preporuke da se i Ministarstvo i Inspektorat za rad formalno uključe u strateški odgovor i borbu protiv trgovine ljudima. Inspekcija rada⁶⁷ je odgovorna za nadzor u oblasti bezbednosti i zdravlja na radu, radnih odnosa i sprovođenje relevantnog zakonodavstva. Inspektorat takođe nadgleda i sprovođenje drugih propisa, kao što su oni koji se odnose na tehničke mere u vezi sa bezbednošću i zaštitom zdravlja na radu.

Inspektor rada ima ovlašćenja da u obavljanju inspeksijskog nadzora kod poslodavca:

- ▶ pregleda opšte i pojedinačne akte, evidencije i drugu dokumentaciju;
- ▶ sasluša i uzima izjave od odgovornih i zainteresovanih lica;

⁶⁶ <http://www.centarzztlj.rs/eng/index.php/about-us/our-competence>

⁶⁷ <http://www.minrzs.gov.rs/cir/dokumenti/inspekcija-rada/nadleznost-inspektorata>

- ▶ pregleda poslovne prostorije, objekte i sl.
- ▶ uzima u postupak prijave građana, zahteve zaposlenih, drugih fizičkih i pravnih lica,
- ▶ nalaže rešenjem izvršenje mera i radnji u cilju otklanjanja utvrđenih povreda zakona,
- ▶ podnosi prijave nadležnom organu za učinjeno krivično delo ili privredni prestup,
- ▶ podnosi zahtev za pokretanje prekršajnog postupka,
- ▶ obaveštava drugi organ ako postoje razlozi za preduzimanje mera za koje je taj organ nadležan,
- ▶ pokreće inicijativu za obustavljanje od izvršenja, odnosno za poništavanje ili ukidanje propisa ili drugog opšteg akta koji nije u skladu sa Ustavom ili zakonom,
- ▶ u slučajevima nepravilnog otkaza ugovora o radu, donosi rešenje o odlaganju od izvršenja donetog rešenja o otkazu ugovora o radu, zaposlenog vraća na rad do okončanja sudskog spora.

Nadzor inspekcije u oblasti bezbednosti i zaštite zdravlja na radu može da obuhvati domaća i strana pravna i fizička lica koja imaju zaposlene. Postupak inspeksijskog nadzora može se pokrenuti po službenoj dužnosti ili na zahtev stranke.

Inspektorat za rad ima 25 odeljenja, odseka i grupa za inspekciju rada u okviru administrativnih regiona, dva odeljenja za inspekciju rada u gradu Beogradu i dva odeljenja u sedištim Inspektorata za rad. Inspektorat rada ima 260 zaposlenih, od kojih su njih 240 inspektori rada (pravni stručnjaci i inženjeri različitih tehničkih nauka). Broj od 354,028 privrednih subjekata koji su registrovani krajem 2016. godine ukazuje na to da postoji 1,475 privrednih subjekata po jednom inspektoratu. Ovim se pokazuje značajan pritisak na kapacitete inspekcije rada.

Dopunom Zakona o inspeksijskom nadzoru⁶⁸ iz 2015. godine proširena su ovlašćenja inspekcije rada i na pregled neregistrovanih preduzeća, međutim, to se ne odnosi na rad u domaćinstvu ili privatnim imanjima.

3.4. Nacionalna služba za zapošljavanje i ovlašćene privatne agencije za zapošljavanje

Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja Republike Srbije nadležno je da reguliše radne odnose i vrši nadzor nad tržištem rada, uključujući

⁶⁸ „Službeni Glasnik Republike Srbije“, br. 36/2015.

funkcionisanje Nacionalne službe za zapošljavanje, ovlašćenih privatnih agencija za zapošljavanje⁶⁹ i osiguranja u slučaju nezaposlenosti.

Što se tiče propisa koji se odnose na privatne agencije za zapošljavanje, Zakonom je određeno da agenciju mogu osnovati pravni subjekti i fizička lica za obavljanje radnji zapošljavanja, uključujući: informisanje o mogućnostima i uslovima za zaposlenje, posredovanje pri zapošljavanju u zemlji i inostranstvu, profesionalno usmeravanje, vođenje i planiranje karijere, sprovođenje određenih mera na tržištu rada na osnovu ugovora sa Nacionalnom službom za zapošljavanje. Privatnim agencijama nije dozvoljeno da uređuju zapošljavanje za osobe koje su mlađe od 18 godina niti za poslove koji se smatraju opasnim.

Ministarstvo izdaje dozvole za rad agencija na osnovu pismenog zahteva i ispunjavanja niza kriterijuma, uključujući radni prostor, tehničku opremljenost i stručno i kvalifikovano osoblje. Ministarstvo vodi javni registar⁷⁰ izdatih dozvola za privatne agencije za zapošljavanje. U registru je u maju 2017. godine bilo 90 agencija kojima je bila izdata dozvola za rad. Dozvola se izdaje na period od pet godina, a može da se produži ili ukine, ukoliko agencija ne obavlja svoje zadatke u skladu sa zakonom.

3.5. Tržišna inspekcija

Tržišna inspekcija deluje u okviru Ministarstva trgovine, turizma i telekomunikacija. Ona je odgovorna za proveru agencija koje posreduju pri zapošljavanju, sa ili bez dozvole, a imaju ovlašćenja i da ukinu neprikladno oglašavanje u toj oblasti. Tržišna inspekcija takođe kontroliše nezakonite usluge prilikom zapošljavanja koje nude neregistrovani pojedinci.

U 2016. godini, tržišna inspekcija je proverila⁷¹ 882 neregistrovana pravna subjekta, i izdala 827 rešenja za zabranu daljeg rada.

Pošto se trgovina ljudima u svrhe radne eksploatacije često javlja u sivim zonama tržišta rada, gde posluju neregistrovani subjekti, tržišna inspekcija ima važnu ulogu ne samo u otkrivanju potencijalnih situacija eksploatacije, već i u sprečavanju istih, putem odvracanja i provere oglašavanja na internetu. Zapošljavanje preko interneta i oglašavanje poslova u Srbij i inostranstvu spada pod nadležnost tržišne inspekcije. Ova funkcija ja posebno važna u prevenciji i otkrivanju trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije, jer se jedan deo posredovanja odvija putem interneta. Iako je nekoliko oblasti za koje je odgovorna tržišna inspekcija značajno

69 „Službeni Glasnik Republike Srbije“, br. 36/2009, 88/2010, 38/2015.

70 Nacionalna služba za zapošljavanje – zvanična internet stranica: http://www.nsz.gov.rs/live/nudite-posao/agencije-za-posredovanje-u-zaposljavanju/spisak_agencija_za_zapo_ljavanje_kojima_je_izdata_dozvola_za_rad_cid170; Ministarstvo rada, zapošljavanja, boračkih i socijalnih pitanja – zvanična internet stranica: <http://www.minrzs.gov.rs/cir/dokumenti/zaposljavanje/agencije-za-zaposljavanje>

71 Godišnji izveštaj tržišne inspekcije za 2016. godinu <http://mtt.gov.rs/sektori/sektor-trzisne-inspekcije/>

za borbu protiv trgovine ljudima, ova služba još uvek nije prošla nijednu vrstu obuke u vezi sa borbom protiv trgovine ljudima.

3.6. Uprava za javne nabavke

Uprava za javne nabavke, koja nadzire sprovođenje zakona o javnim nabavkama⁷², takođe nema formalnu ulogu u aktivnostima borbe protiv trgovine ljudima. S obzirom na rizik od trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije u lancu snabdevanja proizvodima i uslugama, strategija borbe protiv trgovine ljudima trebalo bi da obuhvati i javne nabavke.

72 Zakon o javnoj nabavci (eng. *PPL*), „Službeni Glasnik Republike Srbije“, br. 124/2012, 14/2015 and 68/2015.

IV Procena nacionalne situacije

1. Opšti pregled

Srbija se nalazi u centralnom delu Balkanskog poluostrva, a zauzima površinu od 88,499 km. Podeljena je u pet regiona, koje uključuju grad Beograd kao posebnu teritorijalnu jedinicu i 30 upravnih oblasti.⁷³ 2014. godine broj stanovnika Srbije procenjen je na 7,131,787 (smanjenje u poređenju sa popisom iz 2011. godine kada je bilo 7,186,862). Stopa prirodnog priraštaja u odnosu na prethodnu godinu je negativna (-4.9 na 1.000 stanovnika).⁷⁴ Prosečna starost stanovništva porasla je sa 40.4 godina (2004), na 42.6 godine (2014).

Etnički sastav stanovništva Srbije je raznovrstan, sa 21 etničkom zajednicom od preko dve hiljade članova koje su zastupljene u zemlji.⁷⁵ Srbi (83.3%), Mađari su najbrojnija grupa (uglavnom su naseljeni na području Vojvodine), zatim slede Romi (južna i istočna Srbija i područje Vojvodine), i Bosanci (uglavnom naseljavaju Šumadiju i zapadni deo Srbije).

Srbija je članica brojnih međunarodnih organizacija, uključujući Ujedinjene nacije (UN), Savet Evrope, Organizaciju za bezbednost i saradnju u Evropi (OSCE) i NATO program – Partnerstvo za mir (PfP). Srbija je u procesu pristupanja Svetskoj trgovinskoj organizaciji (WTO), sa ciljem pristupanja Organizaciji za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD). Srbija je takođe aktivna u organizacijama čiji je cilj unapređenje regionalne ekonomske saradnje, kao što su Organizacija za ekonomsku saradnju u crnomorskom regionu, Dunavska komisija i Evropsko udruženje za slobodnu trgovinu (EFTA).⁷⁶ Srbija je zvanično podnela zahtev za članstvo u Evropskoj uniji u decembru 2009. godine, dobila je status kandidata u martu 2012. godine, dok su pregovori za pristupanje Evropskoj Uniji započeli u januaru 2014. godine.

Bruto domaći proizvod (BDP) Srbije je u 2015. godini procenjen na 36.56 milijardi američkih dolara, odnosno 5,102 američka dolara po glavi stanovnika; paritet kupovne moći prema BDP iznosio je 92.27 milijardi američkih dolara, odnosno,

73 <http://www.srbija.gov.rs/pages/article.php?id=30> .

74 2015 Statistički godišnjak Republike Srbije <http://webzrs.stat.gov.rs/WebSite/userFiles/file/Aktuelnosti/StatGod2015.pdf> . Od 1999. godine podaci za Kosovo se ne unose u statističke godišnjake republike Srbije.

75 <http://www.srbija.gov.rs/pages/article.php?id=30>

76 <http://www.mfa.gov.rs/en/foreign-policy/multilateral-issues/economic-diplomacy> . Pribavljeno 18. aprila 2017. godine

13.577 američkih dolara po glavi stanovnika.⁷⁷ U privredi dominiraju usluge koje čine 47.6% BDP i industrija sa 42.7% BDP, a zatim sledi poljoprivreda sa 9,7% BDP.⁷⁸ Osnovni socijalno-ekonomski pokazatelji, kao što su BDP, inflacija i nivoi siromaštva, predstavljaju važne faktore koje je potrebno uzeti u obzir pri proceni ukupnog rizika od trgovine ljudima u bilo kojoj zemlji.⁷⁹

Vrednost Indeksa ljudskog razvoja u Srbiji (eng. *HDI, Human Development Index*) iznosila je 0.776 u 2015. godini, što ovu zemlju svrstava u kategoriju visokog ljudskog razvoja, postavljajući je na 66. mesto od 188 zemalja i teritorija.⁸⁰ Prema podacima Eurostata, za 25.4% stanovnika Srbije se smatra da se nalazi u riziku od siromaštva (najviša stopa među zemljama EU i zemljama kandidatima).⁸¹ Značajne nejednakosti primećene su i u raspodeli dohotka u 2015. godini, kada je taj odnos imao vrednost 9.0 (veću nego u bilo kojoj drugoj zemlji članici ili zemlji kandidatu).⁸²

Kada se razmatra rizik od trgovine ljudima, potrebno je uzeti u obzir osnovne ekonomske pokazatelje i faktore, poput siromaštva, nezaposlenosti i nedostatka dostojanstvenih prilika za rad. Tokom istraživanja u oblasti trgovine ljudima došlo se do niza zaključaka u pogledu razloga zbog kojeg bi neko bio predmet trgovine ili bi bio podložan trgovini ljudima. Najčešće se smatra da „nezaposlenost, siromaštvo, nedostatak obrazovanja, ograničene mogućnosti u vezi sa planovima za budućnost, nasilje ili diskriminacija, mogu podstaći nekoga da pokuša da izgradi život na nekom drugom mestu i „guraju“ ga da potraži rešenja”.⁸³ Ove faktore su najčešće navodili ispitanici i iz ovog izveštaja.

Srbija se uglavnom smatra zemljom porekla trgovine ljudima, a u manjoj meri i zemljom tranzita i zemljom odredišta. Postoji razlika u broju slučajeva trgovine ljudima koje su državni organi i organizacije civilnog društva zvanično evidentirali⁸⁴. Raznolikosti u podacima državnih organa su povezane sa njihovim institu-

77 "Report for Selected Countries and Subjects", Međunarodni monetarni fond. Pribavljeno 18. april 2017. godine <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2016/02/weodata/weorept.aspx?pr.x=79&pr.y=11&sy=2015&ey=2021&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=914%2C962%2C943%2C963%2C918%2C960%2C942&s=NGDPD%2CNGDPDPC%2CPPPGDP%2CPPPC&grp=0&a=>

78 <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ri.html>

79 Podaci iz Međunarodnog monetarnog fonda

80 Ljudski razvoj se meri indeksom ljudskog razvoja (eng. *HDI*) – to je pregled mera za procenu napretka u tri osnovne dimenzije ljudskog razvoja: dug i zdrav život, pristup znanju i dostojanstven životni standard. <http://www.rs.undp.org/content/serbia/en/home/presscenter/articles/2017/03/23/the-human-development-report-2016.html>

81 "At-risk-of-poverty rate and threshold, 2015". Eurostat (ilc_li01) and (ilc_li02): http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Income_distribution_statistics

82 "Inequality of income distribution, 2015 (income quintile share ratio)". Eurostat (ilc_di11): http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_di11&lang=en

83 ASTRA, *Trgovina ljudima Priručnik za vršnjačku edukaciju*, Beograd, 2016

84 Odgovor Srbije na Upitnik za procenu sprovođenja Konvencije Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima, drugi krug evaluacije (odgovor dostavljen 8. februara 2017. godine), Savet Evrope, Strazbur, 2014, statistika o trgovini ljudima (godišnje, počev od 2010. godine), strana 62. Broj žrtava trgovine ljudima u cilju radne eksploatacije (godišnje): 2010 – 4, 2011 – 22, 2012 – 12, 2013 – 22, 2014 - 98, 2015 – 3 and 2016 – 7;

cionalnim mandatima. Na primer, Centar beleži sve slučajeve koje je identifikovao kao žrtve trgovine ljudima, dok organi krivičnog pravosuđa, poput policije i tužilaštva, beleže slučajeve koji su povezani sa krivičnim postupcima. Međutim, sve dostupne informacije dovode do zaključka da je većina slučajeva trgovine ljudima koji su identifikovani u Srbiji, zapravo slučajevi trgovine ljudima u svrhu seksualne eksploatacije.

Centar⁸⁵ je u 2016. godini zabeležio:

- ▶ 55 identifikovanih žrtava trgovine ljudima;
- ▶ većina identifikovanih žrtava su bile žene i devojke kojima se trgovalo u svrhu seksualne eksploatacije (47 žrtava; 85% od ukupnog broja identifikovanih žrtava);
- ▶ 8 žrtava su bili muškarci, a svi osim jednog bili su izloženi radnoj eksploataciji (jedan muškarac je bio primoran na vršenje kriminalnih aktivnosti);
- ▶ deca su činila 38% identifikovanih žrtava (21.90% su bile devojčice);
- ▶ žrtve identifikovane u 2016. godini bile su uglavnom državljani Srbije (52, odnosno, 91%) i uglavnom su eksploatisani na teritoriji Srbije. Druge zemlje porekla uključuju Nepal, Avganistan, Albaniju i Pakistan.
- ▶ u 67% slučajeva žrtve koje su bile državljani Srbije eksploatisani su u Srbiji. Druge zemlje eksploatacije su Nemačka (16%), Rusija (8%), Makedonija, Holandija, Italija, Švajcarska i Sirija.
- ▶ višestruki oblici eksploatacije desili su se u 11 slučajeva, a žrtve su bile žene, uglavnom seksualno eksploatisane, dok je prisilan brak zabeležen u 6 slučajeva.
- ▶ u šest slučajeva trgovine ljudima u cilju radne eksploatacije, žrtve su eksploatisane u sledećim granama privrede: poljoprivreda – 1 žrtva (dete), hoteli i restorani – 2 žrtve, građevinska industrija – 4 žrtve. Jedna žrtva radne eksploatacije u građevinskoj industriji eksploatisana je u Rusiji, dok su ostale tri žrtve eksploatisane u Srbiji. U 6 slučajeva žrtve su pronađene u toku redovnog postupanja policije koja je obavestila Centar radi dalje identifikacije. U jednom slučaju žrtva je pronađena na osnovu rada NVO Atina.

Tokom 2016. godine, Centar je takođe primio 40 prijava za identifikaciju žrtava među migrantima i izbegličkim stanovništvom. Od ukupnog broja, 2 žene su identifikovane kao žrtve. Jedan slučaj odnosio se na radnu eksploataciju i prisilu na brak, a drugi se odnosio na transnacionalnu seksualnu eksploataciju.

U 2016. godini, Ministarstvo unutrašnjih poslova Srbije⁸⁶ registrovalo je 11 krivičnih prijava za trgovinu ljudima prema članu 388 Krivičnog zakona Srbije. Ove kri-

85 <http://www.centarzztlj.rs/images/stat/16/Statisticki%20izvestaj%20za%202016%20godinu.pdf>

86 <http://www.astra.rs/wp-content/uploads/2017/03/ASTRA-Annual-Newsletter-No.50.pdf>

vične prijave odnosile su se na 14 izvršilaca i 31 žrtvu. Svi izvršioци su bili punoletni državljani Srbije (12 muškaraca i 2 žene). Većina žrtava je eksploatisana na teritoriji Srbije; u 4 slučaja eksploatacija se desila na teritoriji Nemačke, a jedan slučaj zabeležen je u fazi regrutovanja, gde je odredište bila Austrija.

SOS telefonska linija nevladine organizacije ASTRA⁸⁷ prima pozive koji su povezani sa trgovinom ljudima. U 2016. godini, primljeno je više od 3700 poziva. Primljene su 32 prijave o potencijalnim slučajevima trgovine ljudima, a od tog broja, identifikovano je 15 slučajeva trgovine ljudima:

- ▶ U devet slučajeva, žrtve su bili muškarci – osam njih je bilo izloženo radnoj eksploataciji na gradilištima u Francuskoj, a jedan je bio primoravan na vršenje krivičnih dela;
- ▶ Polovina od identifikovanih žrtava (6) bile su žene koje su bile seksualno eksploatisane (3), dve od njih su bile primorane na brak, a jedan slučaj je otkriven pre same eksploatacije.
- ▶ Sve identifikovane žrtve su bile državljani Srbije, eksploatisane u Francuskoj (7), Crnoj Gori (1) i Srbiji (7).

U 2016. godini, nevladina organizacija Atina uputila je 8 slučajeva Centru i policiji, nakon što su predstavnici te nevladine organizacije utvrdili prisustvo faktora trgovine ljudima. Centar je identifikovao dve osobe kao žrtve trgovine ljudima. Od ovih 8 slučajeva, 5 su bili migranti, a 3 lica su bila državljani Srbije. Takođe:

1. Centar je uputio tri lica u program ove nevladine organizacije, a jedna organizacija iz Nemačke je uputila jedno lice. Sva lica su bila državljani Srbije.
2. Što se tiče migranata, Centar za socijalni rad je uputio 2 lica u NVO Atina, nevladine organizacije su uputile 4 lica, a predstavnik NVO Atina identifikovao je njih 4.
3. Tokom prošle godine, NVO Atina je pružila pomoć za ukupno 72 žrtve trgovine ljudima – njih 62 bili su državljani Srbije, a 10 izbeglice.
4. U 17 slučajeva pružena je pomoć državljanima Srbije koji su bili žrtve radne eksploatacije (15 radna eksploatacija, a 2 višestruka eksploatacija)..

Republičko javno tužilaštvo⁸⁸ razmatra slučajeve za krivično gonjenje i prikuplja podatke o broju slučajeva koji su procesuirani i osuđeni. U 2016. godini:

- ▶ 18 lica je optuženo za krivično delo trgovine ljudima;
- ▶ 20 lica je osuđeno za krivično delo trgovine ljudima
- ▶ nije bilo osuda za krivična dela trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije.

⁸⁷ <http://www.astra.rs/wp-content/uploads/2017/03/ASTRA-Annual-Newsletter-No.50.pdf>

⁸⁸ <http://www.astra.rs/wp-content/uploads/2017/03/ASTRA-Annual-Newsletter-No.50.pdf>

2. Pregled tržišta rada

Postoji veza između funkcionisanja tržišta rada i potencijalnog rizika od trgovine ljudima. Siromaštvo, nezaposlenost, nedovoljno poštovanje prava radnika i nedostatak dostojanstvenih prilika za rad⁸⁹ predstavljaju osnovne faktore koji čine neke pojedince podložnijima vrbovanju beskrupuloznih agenata i trgovini ljudima. Većina ispitanika navodi uopšteno lošu zaštitu prava radnika na tržištu rada u Srbiji.

Visoka stopa nezaposlenosti je ključna karakteristika tržišta rada u Srbiji. Pregledani podaci Ankete o radnoj snazi Republičkog zavoda za statistiku⁹⁰ za 2014. i 2015. godinu (objavljena u maju 2016. godine) pokazuju da je prosečna stopa nezaposlenosti u 2015. godini iznosila 17.7% (19.2% u 2014. godini). Međutim, stopa nezaposlenosti lica mlađih od 30 godina je mnogo veća i iznosila je 23.64% u martu 2017. godine (a najviša je u Braničevskoj regiji – 29.52%).

Dugoročna nezaposlenost je drugi značajan problem u Srbiji. Skoro 12% (11.61%) onih koji su prijavljeni na evidenciji Nacionalne službe za zapošljavanje nezaposleni su skoro više od 10 godina (61.76% od toga su žene). Slab pristup žena na tržište rada je sistemski problem u Srbiji. Izveštaj Evropske unije za Srbiju iz 2016. godine⁹¹ pokazuje da se položaj žena na tržištu rada nije promenio i da ga karakteriše znatno slabija aktivnost i stopa zaposlenosti u odnosu na muškarce. Osim toga, Romska populacija je najviše diskriminisana na tržištu rada (naročito Romkinje). Druge kategorije lica sa slabim pristupom tržištu rada su lica sa invaliditetom, lica sa niskim kvalifikacijama i lica koja su dugo nezaposlena. Međutim, čini se da nivo obrazovanja ne utiče na sposobnost pronalaska posla, kako tvrdi Nacionalna služba za zapošljavanje⁹², budući da više od 67% svih nezaposlenih imaju srednji ili visoki nivo obrazovanja.

Zbog nedostatka pristojnih prilika za zaposlenje, postoji navodno visoka stopa neprijavljenog zapošljavanja. Podaci zavoda za statistiku Republike Srbije⁹³ pokazuju broj od 2,009,785 prijavljenih zaposlenih lica u 2016 godini. Od tog broja, njih 79.4% su zaposleni kod pravnih lica; preduzetnici i njihovi zaposleni i lica koja vode sopstveni posao – 16.1% i prijavljeni individualni poljoprivredni proizvođači (poljoprivrednici) – 4.5%. Broj prijavljenih zaposlenih lica povećao se u privatnom sektoru za skoro 10% u 2016. godini u odnosu na prethodnu godinu, kao posledica strožijeg rada inspekcije za rad. Potražnja za radnom snagom, iako u porastu, još uvek nije postigla nivo na kome je bila pre ekonomske krize.

89 MOR definiše “dostojanstven rad” kao “rad koji je produktivan i omogućava pravičan prihod, sigurnost na radnom mestu i socijalnu zaštitu za porodicu, bolje izgleda za lični razvoj i socijalnu integraciju, slobodu lica da izraze svoju zabrinutost, da se organizuju i učestvuju u donošenju odluka koje utiču na njihove živote i jednake mogućnosti i tretman za žene i muškarce”.

90 <http://webzrs.stat.gov.rs/WebSite/Public/PageView.aspx?pKey=26>

91 https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2016/20161109_report_serbia.pdf

92 http://www.nsz.gov.rs/live/digitalAssets/7/7247_bilten_nsz_03_2017_-_broj_175.pdf, Nacionalna služba za zapošljavanje – mesečno izdanje o statistici, br. 175, mart 2017.

93 <http://webzrs.stat.gov.rs/WebSite/Public/PageView.aspx?pKey=26>.

Minimalna zarada u Srbiji⁹⁴ u martu 2017. godine iznosila je 23.920 dinara neto (194 evra), odnosno 32.441 dinara bruto (263 evra). U aprilu 2017. godine, minimalna neto zarada iznosila je 20.800 (169 evra), odnosno 27.990 dinara bruto (227 evra). Iznos minimalne zarade po satu rada u Republici Srbiji iznosi 130 dinara (oko 1.05 evra).

3. Opšta svest

Predstavnici zainteresovanih strana sa nadležnostima i jasnom ulogom u zakonodavstvu i strategiji u borbi protiv trgovine ljudima, a čije su aktivnosti u određenoj meri relevantne za borbu protiv trgovine ljudima, poput onih koje su uključene u regulaciju i sprovođenje propisa na tržištu rada, imaju visok nivo znanja o trgovini ljudima, kao i o infrastrukturama koje postoje za borbu protiv trgovine ljudima.

Međutim, postoji zabrinutost u pogledu toga da je to znanje ograničeno na pojedine stručnjake i da je nivo znanja, naročito sposobnost da se identifikuje situacija trgovine ljudima i da se na nju adekvatno odgovori, izrazito slaba među profesionalcima uopšteno. Na primer, oni koji nisu direktno uključeni u rad koji je povezan sa borbom protiv trgovine ljudima u Srbiji, teško će razlikovati kršenje prava radnika, neprijavljene radnike i druge vrste kršenja prava radnika, kao što je diskriminacija na radnom mestu.

Izveštaj je potvrdio da je znanje o trgovini ljudima u svrhu seksualne eksploatacije generalno mnogo veće nego znanje o trgovini u svrhu radne eksploatacije, što se vidi po malom broju upućenih i identifikovanih slučajeva trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije.

Poseban problem predstavlja nedostatak pojašnjenja u pogledu toga da li se neka situacija smatra trgovinom ljudima, naročito u slučajevima gde se čini da je potencijalna žrtva bila saglasna sa tim da prihvati posao od samog početka, odnosno da radi bez dozvole. **Irelevantnost pristanka** kod trgovine ljudima, kako je navedeno u članu 4 Konvencije Saveta Evrope, čini se da nije dovoljno razjašnjena. Isti slučaj je i sa **zloupotrebom položaja ranjivosti** u situacijama kada radnici misle da nemaju izbora ili osećaju da ne mogu da pregovaraju o svojim uslovima zbog nedostatka prilika za posao i visoke stope nezaposlenosti.

Mali broj neidentifikovanih i neprijavljenih slučajeva trgovine ljudima u cilju radne eksploatacije u Srbiji, postao je simptomatičan proteklih godina. Na primer, policijske uprave u Nišu i Novom Sadu, nisu primili izveštaje o trgovini ljudima u svrhu radne eksploatacije u 2016. godini, a u poslednjih deset godina policija je radila na dva slučaja u tom regionu. Jedan od ranijih slučajeva desio se u Novom Sadu pre deset godina, kada je policija podnela krivičnu prijavu za krivično delo trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije, gde je žrtva bio muškarac, strani državljanin. Javni tužilac je krivično delo okarakterisao kao nasilje u porodici (izvršilac je bio žrtvin rođak).

94 „Službeni Glasnik Republike Srbije“, br. 77/2016, <http://www.zup.co.rs/materijali/Tabela%206L.pdf>

Učesnici misije za utvrđivanje činjenica su izrazili zabrinutost zbog slučajeva loše prakse zapošljavanja i kršenja radnih standarda vezanih za proizvodne pogone stranih preduzeća u Srbiji. U 2016. godini, objavljeni su slučajevi povezani sa proizvođačima cipela koji snadbeavaju Južnu Koreju⁹⁵ ⁹⁶ i EU⁹⁷ ⁹⁸ ⁹⁹. U izveštajima je navedeno na primer da neke fabrike ne poštuju u potpunosti propise za prijavu radnika, koji su mogli dobiti zdravstveno osiguranje samo na osnovu nepotpunih ugovora o radu. Obe fabrike se nalaze u južnoj Srbiji, gde je standard života niži nego na severu, ili u Beogradu. Fabrike posluju u oblasti tekstilne industrije odnosno izrade obuće, a uglavnom zapošljavaju žene. Iako se ovi slučajevi nisu smatrali slučajevima trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije, njima se ilustruje loša zaštita prava radnika u industriji.

Većina slučajeva koje su navodili učesnici u misiji za utvrđivanje činjenica, bili su slučajevi koji se tiču državljana Srbije koji su bili predmet eksploatacije u drugim zemljama. Jedan od najpoznatijih slučajeva uključivao je radnike iz Srbije koji su navodno bili žrtve trgovine ljudima u Rusiji i koji su eksploatisani na gradilištima u Sočiju na Zimskim olimpijskim igrama. Poslodavci i prevoznici su uglavnom bili državljani Srbije. Radnike su zapošljavale kompanije iz Srbije koje su bile podgovarači ruskih kompanija. Radnici su uglavnom saznali za ove poslovne prilike putem neformalnih izvora, poput prijatelja, porodice, poznanika ili drugih radnika, ili su ih pronalazili putem oglasa na nesigurnim i nepouzdanim portalima preko interneta ili u novinama.

Radnici nisu imali dozvole za rad i produžavali su boravak odlazeći iz Ruske Federacije u Abhaziju, a potom su se vraćali nazad u Rusiju. Bili su predmet okrutnih i nesigurnih uslova rada i života, kao i pretnji i ucena. Poslodavci su ih primoravali da nastave sa radom pod pretnjom da će ih prijaviti ruskoj službi za imigraciju. Policija u Novom Sadu, na primer, ima 25 službenih beležaka¹⁰⁰ o ovome slučaju. Policija u Nišu takođe je primila izveštaje od radnika iz Ražnja i Svrjljiga (gradovi niške regije) koji su povezani sa ovim slučajem. Do krivičnog gonjenja ovde nije došlo, iako su podignute optužbe protiv jedne kompanije u Čacku, i proces je još uvek u stanju mirovanja uglavnom zbog nedostatka saradnje od strane ruskih vlasti.

Holandija, Austrija i Nemačka takođe se spominju kao popularna odredišta za migracije radne snage radnika iz Srbije. Nekoliko učesnika je spomenulo primere eksploatacije u ovim zemljama. Policija Novog Sada spomenula je primere moguće eksploatacije srpskih državljana kao vozača kamiona, koji voze za slovenačke kompanije.

95 [https://insajder.net/en/site/tema/1005/Yura-Labor-Ministry-asked-us-to-donate-cars-\(VIDEO\).htm](https://insajder.net/en/site/tema/1005/Yura-Labor-Ministry-asked-us-to-donate-cars-(VIDEO).htm)

96 [https://insajder.net/en/site/tema/876/Yura-has-so-far-received-EUR25m-in-subsidies-and-free-land-\(VIDEO\).htm](https://insajder.net/en/site/tema/876/Yura-has-so-far-received-EUR25m-in-subsidies-and-free-land-(VIDEO).htm)

97 <http://www.masina.rs/eng/real-cost-shoes/>

98 <http://www.masina.rs/eng/working-geox-21-century-case-serbia/>

99 <http://www.masina.rs/eng/real-price-geox-shoes/>

100 Službena beleška znači informacije o aktivnostima koje sprovode policijski službenici (sastanci, događaji itd.) koji mogu, ali ne moraju da sadrže lične opservacije istražilaca, predloge itd.

Većina ispitanika spomenula je slučajeve srpskih radnika koji su navodno bili eksploatisani u protekle tri godine u Slovačkoj za potrebe fabrike u Galanti (Samsung) i Trnavi (Pežo). Radnicima je bio obećan posao u ovim fabrikama, kao i radna dozvola (budući da Slovačka ima dogovor o oslobađanju od viznog režima sa Srbijom, srpski državljani nemaju direktan pristup tržištu rada i potrebna im je radna dozvola da bi u slovačkoj radili legalno). Angažovanje za poslove u Slovačkoj obavlja se u velikoj meri putem neformalnih izvora, ili usmenim putem ili preko interneta. Radnici u početku plaćaju naknadu za olakšice i prevoz i dobijaju uputstva da se sastanu na dogovorenom mestu odakle će biti prevezeni za Slovačku.

Informacije koje su dobijene od učesnika sugerišu to da iako među radnicima postoji velika potražnja za radom u Slovačkoj, ovi slučajevi su bili povezani sa prevarom (o uslovima i plaćanju); lažnim obećanjima i implicitnom pretnjom imigracijskim merama (posebno u odnosu na dogovor o radnoj dozvoli, čime su radnici pod rizikom od deportacije); zloupotrebom položaja ranjivosti (saznanja subjekta koji ih angažuju da su radnici očajni i da žele da dobiju bilo kakav posao), pri čemu se stvara položaj zavisnosti (uskraćivanje plata radnicima, što dovodi do oskudice i sprečavanja njihovog povratka u Srbiju). Uslovi rada u fabrikama bili su navodno eksploatatorski, gde su radnici morali da rade po 12 sati bez pauze, a korišćenje toaleta im je bilo dozvoljeno samo uz traženje prethodne dozvole u tačno određeno vreme. Razotkrivanje situacije u Samsungovim fabrikama objavljeno je u februaru 2017. godine u Slovačkoj¹⁰¹ i u Srbiji, nakon tajne istrage jednog srpskog novinara.

Vlasti Srbije su započele saradnju sa vlastima Slovačke na rešavanju ovih slučajeva. Na osnovu informacija koje su dostavili ispitanici, vlasti Slovačke trenutno tretiraju ove slučajeve kao imigracijska krivična dela, odnosno, krivična dela olakšavanja ilegalne migracije, a ne kao slučajeve trgovine ljudima.

U martu 2017. godine, Ministar za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja Srbije sastao se sa slovačkim ministrom u Bratislavi u vezi sa ovim slučajevima¹⁰² i pokrenut je postupak za izradu Memoranduma o razumevanju između Srbije i Slovačke.

Iako se čini da postoji opšta svest o slučajevima moguće trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije, ako uzmemo u obzir broj stvarno identifikovanih slučajeva, većina učesnika ima ograničeno praktično iskustvo u rešavanju takvih slučajeva, a ukoliko i imaju iskustvo, ono se odnosi na mali broj slučajeva. Postoji određena svest o ranijim slučajevima, kao što je slučaj „SerbAz“, koji je obuhvatao veliki broj srpskih radnika koji su prodani na prinudni rad u Azerbejdžan pre više od deset godina. Slučaj je privukao veliku međunarodnu pažnju¹⁰³ u to vreme.

101 <http://www.topky.sk/cl/13/1609485/Srbsky-novinar-pracoval-tajne-v-galantskej-fabrike--Ponizujuce-podmienky-a-mizerny-plat>

102 <http://www.minrzs.gov.rs/lat/aktuelno/item/7903-sporazum-o-socijalnoj-sigurnosti-srpskih-radnika-u-slovačkoj?highlight=WyjtaW5pc3RhciInNsb3ZhXHUwMTBkiLCJtaW5pc3RhciJd>

103 http://www.ilo.org/global/topics/forced-labour/news/WCMS_126195/lang--en/index.htm

4. Inicijative i mere koje preduzimaju državni organi

Inicijative državnih organa fokusiraju se na nekoliko ključnih područja – identifikacija žrtava, izvršenje protiv počinitelja, sprečavanje trgovine ljudima i izgradnja kapaciteta. Iako je bilo jasno koje su to odgovornosti i uloge tela koja su konsultovana za sačinjavanje izveštaja i tradicionalnijih organa poput policije, razumevanje odgovornosti i uloga drugih tela, poput tela za regulaciju tržišta rada, bilo je ograničeno.

Kako je navedeno i ranije, Centar je identifikovao neke slučajeve trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije, ali ukupan broj ostaje i dalje mali. Što se tiče srpskih radnika koji su eksploatisani u inostranstvu, postojala je opšta saglasnost da saradnja sa zemljama odredišta treba da bude ojačana, pošto vlasti Srbije obavestavaju o problemima tek nakon povratka radnika. Slučaj eksploatacije srpskih radnika u fabrikama u Slovačkoj spominjao se više puta kao iskustvo iz koga bi trebalo da se nešto nauči. Nedostatak funkcije atašea za rad u srpskim ambasadama u većini zemalja odredišta smatra se problemom. Međunarodna pravna pomoć ne smatra se veoma delotvornim načinom saradnje, pošto se odvija veoma sporo i ima ograničenja u određenim područjima.

Saradnja i inicijative velikog broja zainteresovanih strana naglašeni su kao dobra strategija za prevazilaženje postojećih nedostataka u načinu na koji policija razume propise i funkcionisanje tržišta rada, kao i slične nedostatke u pogledu osvešćenosti inspektora rada i tržišnih inspektora po pitanju trgovine ljudima. Na primer, organizovanje zajedničkih inspekcija u kojima učestvuju policija i inspektori rada, navodi se kao primer dobre prakse. Ove udružene akcije uključivale su noćne inspekcije na mestima zabave, na osnovu dostavljenih informacija da bi žene mogle da budu predmet seksualne eksploatacije i prisile na rad u kafićima u cilju podsticanja mušterija da kupuju više pića.

Specijalizacija se takođe smatra dobrom praksom. Na primer, postoje specijalizovani tužioci koji se bave trgovinom ljudima, koji predstavljaju tačke za kontakt i pružanje operativnih smernica. Slično tome, postoje stručnjaci u okviru policije i granične policije. Međutim, terenski policijski službenici poseduju samo osnovno znanje o ovoj pojavi i nisu adekvatno obučeni za suzbijanje trgovine ljudima, i njihov nivo osvešćenosti u ovom pogledu smatra se slabim. Isto tako, nedostatak obuke i osvešćenosti, u kombinaciji sa nedostatkom ovlašćenja inspekcije rada za identifikaciju i istragu slučajeva trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije, može da dovede do toga da se ozbiljnije zloupotrebe na radnom mestu okvalifikuju kao manja krivična dela, ili da uopšte ne budu identifikovane. Nije bilo specijalizovane obuke za inspektore rada u vezi sa trgovinom ljudima, osim dvodnevne radionice TAIEK (Instrument Evropske komisije za tehničku podršku i razmenu informacija), koju je pokrenulo Ministarstvo unutrašnjih poslova 2011. godine, a koju je pohađalo 12 inspektora rada zajedno sa policijskim službenicima.

Inspektorat za rad pristupio je i sproveo inspekciju u industrijama u kojima postoji veliki rizik od trgovine ljudima i eksploatacije, kao što je građevinarstvo, ali i nepri-

javljena i neformalna radna mesta. Od januara do decembra 2016. godine, inspektorat je sproveo 53,069 inspekcija, za 19,472 lica je utvrđeno da rade neprijavljeno (bez ugovora o radu, a zaposleni kod registrovanih subjekata, kao i lica koja rade kod neregistrovanih subjekata), što pokazuje porast od 19% u 2015. godini.

U 2016 godini, inspektorat rada je sproveo 14,156 inspekcija u vezi sa zdravljem i bezbednošću na radu, čime je obuhvaćeno 178,919 zaposlenih. Inspektori su izdali 478 zabrana rada na radnom mestu zbog opasnih uslova koji bi mogli naštetiti zdravlju i bezbednosti radnika, i izdali su 5,331 rešenja kojima se zahteva poboljšanje uslova u oblasti zdravlja i bezbednosti na radu.

Izvršavanje i inspekcija u drugoj oblasti visokog rizika, poljoprivredi (posebno sezonskom privremenom radu za koje se angažuju manji, lokalni zemljoradnici), smatra se izazovom, jer inspektori rada nemaju ovlašćenja da vrše inspekciju privatnih, porodičnih farmi. Smatralo se da bi, pored povećanja ovlašćenja inspekcije rada u oblasti poljoprivrede, bilo potrebno i da se razvije saradnja sa Ministarstvom poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede.

Iako inspekcija rada sprovodi delatnosti koje su povezane sa prevencijom, izvršenjem i identifikacijom slučajeva trgovine ljudima, ove aktivnosti nisu formalno uvrštene u postojeći anti-trafiking institucionalni okvir. Ukoliko inspektor posumnja da se radi o trgovini ljudima, on može obavestiti Centar i policiju. Međutim, ne postoji protokol kojim se definiše i reguliše saradnja. GRETA je u izveštaju iz 2014. godine preporučila da: „... srpski državni organi treba da preduzmu dalje korake kako bi se osiguralo to da nacionalne aktivnosti na suzbijanju trgovine ljudima budu sveobuhvatne, a posebno da ojačaju aktivnosti na borbi protiv trgovine ljudima u cilju radne eksploatacije uključivanjem inspekcija rada ... ”.

Kada je u pitanju rizik od zapošljavanja radnika putem obmane, posebno kada je reč o srpskim državljanima, čini se da postoje rupe u regulisanju posredovanja pri zapošljavanju. Kako se čini, značajan procenat posredovanja se vrši ili putem interneta ili usmeno izvan regulatornog okvira. Iako postoji sistem regulisanja i izdavanja dozvola za rad, trenutni sistem se ne smatra dovoljno sveobuhvatnim kako bi se eliminisali ilegalni operateri. Otkrivanje i prekid delatnosti neformalnih i neregistrovanih agencija za zapošljavanje koje se smatraju odgovornima za posredovanje pri zapošljavanju u inostranstvu koje izlažu srpske državljanke riziku od trgovine ljudima, predstavlja poznat problem. Primer toga je i jedna škola stranih jezika u Novom Pazaru, koja je nudila olakšice prilikom zapošljavanja u inostranstvu uz kurseve jezika.

5. Inicijative i mere koje preduzimju sindikati

Aktivnost sindikata u vezi sa trgovinom ljudima u svrhu radne eksploatacije bila je ograničena i uglavnom usmerena na radnu eksploataciju državljana Srbije. Sindikati su pružali pomoć radnicima koji su bili eksploatisani u Sočiju na mestu održavanja Olimpijskih igara u Rusiji, ali mogli su samo da pruže ograničenu pomoć oštećenim radnicima.

Glavni problem sa kojim su se suočili sindikati su: podeljeno tržište rada i značajno prisustvo sive ekonomije u rizičnim industrijama (poput građevinarstva), potražnja za radnom snagom iz Srbije koja je voljna da prihvati poslove u inostranstvu čak i bez odgovarajućeg odobrenja a usled nedostatka prilika i loših uslova za rad u Srbiji, povremeni i privremeni poslovi radnika (naročito u poljoprivredi), kao i otpor poslodavaca da dozvole sindikalno organizovanje radnika.

Do sada je postojala ograničena saradnja sa sindikatima u glavnim zemljama odredištima radnika i nije došlo do bilatelarnih sporazuma između srpskih sindikata i sindikata u glavnim zemljama zapadne Evrope, koje predstavljaju destinaciju radnika.

Bolja saradnja i koordinacija postoji među sindikatima u regionu. Na primer, Grupa 9 pokrenula je inicijativu čiji je cilj pružanje podrške za radnike migrante, sa posebnom pažnjom na migracije unutar Balkanskog poluostrva. Grupa se sastoji od devet sindikata u oblasti građevinarstva i šumarstva, koje su članice *BWI* (Međunarodne organizacije radnika u građevinarstvu, šumarstvu i drvnoj industriji) iz bivše Jugoslavije i Albanije. Mreža je nastala zbog potrebe da se pruži podrška i usluge radnicima migrantima sa ciljem sprečavanja kršenja njihovih prava. Pored posebnih usluga, mreža je takođe radila na izradi smernica i brošura sa informacijama za radnike migrante, kao i na otkrivanju slučajeva radne eksploatacije.

Postoji određena zabrinutost sindikata u pogledu povećanog rizika od eksploatacije migranata i izbeglica na teritoriji Srbije sa pojavom udarnog perioda potražnje za sezonskim radnicima u poljoprivredi. Dalja zabrinutost povezana je sa ograničenim brojem sindikata u oblasti poljoprivrede (naročito za sezonske i privremene poslove), u oblasti rada na domaćinstvima i sa nepovoljnim ponašanjem poslodavaca prema organizacijama radnika. Ovo uključuje i međunarodna preduzeća koja imaju jake radničke organizacije i kolektivne ugovore u zemljama iz kojih dolaze, ali koja su nevoljna da podrže sindikalnu organizovanost radne snage Srbije.

Istraživanje o globalnim pravima¹⁰⁴ Međunarodnog kongresa sindikata 2016. godine (eng. *ITUC*), svrstao je Srbiju u 4. kategoriju¹⁰⁵ (po sistematskom kršenju prava radnika), što predstavlja pad za dva mesta sa kategorije 2 iz prethodne godine. Ova promena prikazuje drastično povećanje kršenja prava radnika koji su zabeleženi u zemlji. Međutim, takvo rangiranje može takođe biti povezano sa povećanjem broja radnika koji su prijavili slučajeve kršenja prava. U 2016. godini, Međunarodni kongres sindikata je saznao da radnici nisu u mogućnosti da na delotvoran način dobiju pristup pravnim sredstvima kada su im prava ugrožena. Zakonske takse i takse vrhovnog suda koje nameće Zakon o sudskim taksama i Zakon o republičkim administrativnim taksama, u kombinaciji sa nedostatkom mogućnosti radnika da imaju drugog predstavnika osim advokata, kao što bi bio predstavnik sindikata, otežava pojedincima da iskažu svoje nezadovoljstvo.

104 https://www.ituc-csi.org/IMG/pdf/survey_ra_2016_eng.pdf

105 Na skali od 1 do 6, 1 se dodeljuje za najbolji rezultat.

Sudski postupci u vezi sa pitanjima rada mogu da potraju i do osam godina. Sindikati su zahtevali osnivanje specijalizovanih sudova o radu da bi se poboljšao pristup pravdi, ali to je do sada bilo bezuspešno. Kolektivna pregovaranja su često produžena bez opravdanja na nivou sektora ili kompanije, što u praksi dovodi do toga da je nemoguće postići dogovor. Pored toga, sindikati u Srbiji nisu dovoljno zaštićeni od uplitanja drugih u njihove delatnosti. Na primer, u javnom preduzeću Skijališta Srbije, koje je osnovala i koje finansira država, poslodavac je više puta pokušao da proglasi nevažećim poslednje izbore sindikata i da postavi predstavnike iz uprave kao izabrane predstavnike sindikata. Ovo uplitanje datira iz februara 2015. godine.¹⁰⁶

Deo učesnika misije za utvrđivanje činjenica u regionima su takođe smatrali da sindikati treba da poboljšaju zaštitu prava radnika i da predlože zajednički rad sa drugima, kao što su organizacije civilnog društva.

6. Inicijative i mere civilnog društva

Civilno društvo ima ključnu ulogu u identifikaciji i pružanju pomoći za žrtve trgovine ljudima, kao i u pružanju informacija licima koja su izložena takvom riziku, putem postojeće službe telefonske pomoći koju vodi NVO ASTRA. Dve osnovne organizacije civilnog društva koje su uključene u borbu protiv trgovine ljudima su ASTRA¹⁰⁷ i Atina¹⁰⁸. I jedna i druga rade na rešavanju problema izbeglica i migranata, sa obzirom na zabrinutost zbog rizika eksploatacije ugroženog stanovništva u Srbiji.

U 2011. i 2012. godini, ASTRA je u saradnji sa Društvom KLJUČ¹⁰⁹ iz Slovenije i Partnerstvom za društveni razvoj (PSD)¹¹⁰ iz Hrvatske, sprovela projekat pod nazivom „*Make it work!*”, – u borbi protiv trgovine ljudima i eksploatacije radnika¹¹¹, koji je podržala i EU putem Programa za podršku civilnom društvu. Projekat je imao za cilj podizanje svesti o standardima i delatnostima EU u oblasti prava radnika, i predstavljao je napore da se smanji rizik da neko postane žrtva trgovine ljudima i eksploatacije. Projekat se odnosio na civilno društvo, sindikate, državne organe i širu javnost, a uključivao je: propagiranje kampanje za podizanje nivoa svesti o opasnostima trgovine ljudima, kao i informacije za širu javnost, istraživanja i analizu stanja u ovoj oblasti u Srbiji, istraživanje i širenje najboljih praksi EU, kao i formiranje službe telefonske pomoći za žrtve trgovine ljudima i eksploatacije u oblasti rada.

U oktobru 2011. godine, kompanija *TNS Medium Gallup* sprovela je istraživanje kvaliteta¹¹² za NVO ASTRA, na reprezentativnom uzorku od 2506 ispitanika. Is-

106 https://www.ituc-csi.org/IMG/pdf/survey_ra_2016_eng.pdf

107 <http://www.astra.rs/?lang=en>

108 <http://atina.org.rs/en>

109 <http://www.drustvo-kljuc.si/>

110 <http://psd.hr/>

111 <http://www.astra.rs/make-it-work-2/?lang=en>

112 http://www.astra.org.rs/eng/wp-content/uploads/2011/11/Report_TNS-Medium-Gallup_Astra__Labor-exploitation-and-human-trafficking_F2F_Oct-11.pdf and <http://www.>

traživanje je imalo za cilj procenu nivoa svesti, percepcije i razumevanja radne eksploatacije i trgovine ljudima među srpskim državljanima. Neki od nalaza istraživanja su sledeći:

- ▶ nizak nivo svesti o radnoj eksploataciji;
- ▶ prve asocijacije su se odnosile uglavnom na neplaćeni (ili slabo plaćen) posao:
 - obustava isplate plata je najčešća spontana asocijacija;
 - termin se često mešao sa kršenjem prava radnika (izbegavanje plaćanja poreza, neplaćeni prekovremeni rad);
- ▶ uopštena situacija u Srbiji: siromaštvo, nezaposlenost, korupcija i stalan pad osnovnih moralnih vrednosti smatraju se glavnim uzrocima moguće viktimizacije;
- ▶ građevinarstvo, poljoprivreda, turizam i ugostiteljstvo smatraju se industrijama sa najvećim rizikom;
- ▶ skoro polovina ispitanika (46%) poznaje nekoga ko je bio žrtva radne eksploatacije ili je imao neko iskustvo u vezi sa tim. Skoro svako treće lice (28%) primilo je sumnjive poslovne ponude, uglavnom putem oglasa za posao ili preko poznanika.

Organizacije civilnog društva takođe sarađuju sa predstavnicima državnih organa. Na primer, ASTRA je sarađivala sa tržišnom inspekcijom na identifikaciji privrednih subjekata koji pružaju olakšice prilikom ilegalnog ili neformalnog zapošljavanja srpskih državljana. Građani su obavestili ASTRU o sumnjivim ponudama za posao i nepravilnostima u radu agencija za zapošljavanje. Nakon početne provere, informacije su prosleđene tržišnoj inspekciji, odnosno nadležnom ministarstvu na dalju obradu, a ministarstvo je zatim obavestilo ASTRU o merama koje su preduzete.

Kao deo svog redovnog programa, NVO Atina pruža pravnu i psihosocijalnu podršku žrtvama radne eksploatacije. U poznatom slučaju radne eksploatacije u Čečeniji, predstavnici NVO Atina podržali su 16 radnika koji su svedočili o eksploataciji njihovog rada u Čečeniji. Osim toga, u jednom slučaju u kojem je NVO Atina bila uključena, obezbeđena je pomoć ženi koja je bila žrtva trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije a protiv koje je tužilaštvo prvobitno podiglo optužnicu za izvršeni zločin.

Uspostavljanjem sedam lokalnih mreža za borbu protiv trgovine ljudima u Novom Sadu, Subotici, Sremskoj Mitrovici, Kraljevu, Kragujevcu, Nišu i Vranju, NVO Atina je radila na jačanju kapaciteta članova mreža za prepoznavanje i adekvatno reagovanje u slučajevima radne eksploatacije. Program obuke koji je obezbeđen uključivao je poseban modul o radnoj eksploataciji.

astra.org.rs/eng/wp-content/uploads/2011/11/Report_TNSMediumGallup_Astra_FG_October_11.pdf

7. Inicijative i mere privatnog sektora

Iako Srbija još uvek nije razvila Nacionalni akcioni plan za poslovanje i ljudska prava na osnovu Vodećih načela UN o poslovanju i ljudskim pravima, postoji mišljenje da privatni sektor igra ulogu u prevenciji i rešavanju situacija koje bi mogle doprineti borbi protiv trgovine ljudima.

Neke početne inicijative su preduzela preduzeća i druge zainteresovane strane u vezi sa trgovinom ljudima u svrhu radne eksploatacije. Na primer, 50 kompanija, akademskih institucija, civilno društvo, gradovi i sindikati Srbije deo su Globalnog dogovora UN¹¹³ (eng. *UNGCG*)¹¹⁴, uključujući i 23 malih i srednjih preduzeća.¹¹⁵ Globalni ugovor UN je u velikoj meri povezan sa Vodećim načelima UN o poslovanju i ljudskim pravima¹¹⁶, naročito sa načelima koja se odnose na odgovornost kompanije da poštuje ljudska prava. Načela broj 1 i 2 Globalnog ugovora su osnova za dalju implementaciju Vodećih načela UN.

U nedavnom odgovoru na drugu procenu GRETA, Vlada Srbije je navela da „Privredna komora Srbije (PKS) i dalje daje svoj doprinos u nadgledanju i zaštiti prava koje garantuje Konvencija Saveta Evrope, i dostupna je za saradnju svim relevantnim institucijama, sa ciljem daljeg poboljšavanja primene prava zagarantovanih Konvencijom”¹¹⁷. Odgovor ne sadrži detalje o tome na koji način Privredna komora zapravo doprinosi ili saraduje sa svojim članovima u cilju podizanja svesti i poslovnih aktivnosti u borbi protiv trgovine ljudima.

Odgovor međunarodnog preduzeća koje svoje poslovne aktivnosti obavlja u Srbiji, *Philip Morris International* (eng. *PMI*), duvanske kompanije sa podružnicom u Nišu, takođe je uključen u odgovor na procenu GRETA¹¹⁸. U svojoj izjavi, kompanija *Philip Morris* je ponovila svoju posvećenost poštovanju Vodećih načela UN i brobi protiv trgovine ljudima, uz opšte komentare o potrebi za saradnjom više zainteresovanih strana sa ciljem iskorenjivanja savremenih oblika ropstva. Izjava se takođe odnosi na delatnosti kompanije i saradnju na globalnom planu i u regiji. *PMI* je zatim spomenuo svoj Program radne prakse u oblasti poljoprivrede, koji se sprovodi u Srbiji, a koji uključuje delatnosti koje su usmerene na poboljšanje uslova života i iskorenjivanje dečijeg rada u oblasti uzgoja duvana u Srbiji, naročito u južnim delovima, u regiji Preševa i Bujanovca.

113 Globalni dogovor UN je inicijativa Ujedinjenih nacija za podsticanje privrednih subjekata širom sveta da usvoje održive i društveno odgovorne politike, i da izveštavaju o njihovoj realizaciji.

114 <https://www.unglobalcompact.org/what-is-gc/mission/principles>

115 <https://www.unglobalcompact.org/what-is-gc/participants>

116 Prevod Vodećih načela UN na srpski jezik koji je izvršio Centar za ljudska prava u Beogradu dostupan je na: <http://bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2013/11/Portal-ljudska-prava-i-biznisrukovodeca-nacela.pdf>

117 Odgovor Srbije na Upitnik za procenu sprovođenja Konvencije Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima, drugi krug evaluacije (odgovor je dostavljen 8. februara 2017. godine), str. 35.

118 <http://www.coe.int/en/web/anti-human-trafficking/serbia>

Ispitanici su pokazali nizak nivo znanja o određenim aktivnostima privatnog sektora koje su usmerene na rešavanje prava žrtava trgovine ljudima. Međutim, postoji konsenzus u pogledu potrebe da se pitanje ljudskih prava ugradi u poslovne prakse u Srbiji, ali da tome treba da prethodi rešavanje onoga što su mnogi ispitanici nazvali „siva zona”, u okviru koje rade mnoga preduzeća.

Dva preduzeća, *Marriott International* i grupacija *Manpower Group* učestvovali su u misiji utvrđivanja činjenica. Poznato je da su oba preduzeća angažovana u borbi protiv trgovine ljudima. *Marriot* obučava sve svoje zaposlene o trgovini ljudima, sa posebnom pažnjom na trgovinu ljudima u svrhu seksualne eksploatacije, kako bi omogućio zaposlenima da prepoznaju potencijalne žrtve koje dođu u hotel. Na međunarodnom nivou, ova grupacija je takođe počela da se fokusira na trgovinu ljudima u svrhu radne eksploatacije i vezama sa ugostiteljstvom. Njihovi predstavnici su takođe potvrdili da imaju detaljan postupak za izbor dobavljača i da koriste samo one agencije sa kojima već dugo sarađuju, kao i da obavljaju obuku zaposlenih po pitanju trgovine ljudima. Predstavnik *Marriott*a pozvao se na pokretanje inicijative za uspostavljanje radne grupe koju čine predstavnici nekoliko hotela u Beogradu a koja bi se fokusirala na ljudska prava i probleme korporativne odgovornosti u hotelijerstvu.

Predstavnici grupacije *Manpower* istakli su da postoji potreba da se vrši bolji izbor agencija koje su ovlašćene za zapošljavanje radnika i da zahtevi za dobijanje dozvola moraju biti strožiji.

8. Oblasti rizika

Loša praksa zapošljavanja i loša plaćenost, kao i potražnja nekih preduzeća za jeftinom radnom snagom u Srbiji, kao i nedostatak opšte zaštite na radnom mestu smatraju se osnovnim faktorima rizika (neki ispitanici su komentarisali potrebu da se preispita vladina spoljna politika u vezi sa investitorima¹¹⁹ za koju neki smatraju da doprinosi ovim osnovnim problemima).

Poljoprivreda, proizvodnja tekstila i obuće, građevinarstvo, privatne organizacije za pružanje nege, i ugostiteljstvo predstavljaju grane privrede koje su izložene najvećem riziku od eksploatacije, s obzirom na često nesigurnu prirodu organizovanja zapošljavanja, teške uslove rada i loše plate. Veliki broj ovih preduzeća ne prestano posluje u oblasti sive zone, koristeći neregistrovane i neformalne oblike rada. Predstavnik sindikata napomenuo je da 53% radne snage u građevinarstvu nema ugovore o radu i 40% radne snage predstavlja neformalnu radnu snagu. Takođe je povećano i prisutvo radnika migranata u industriji, naročito iz Moldavije, Albanije i Bugarske.

Učesnici misije za utvrđivanje činjenica (ispitanici) su pominjali slučajeve i trendove koji ukazuju na određene rizične oblasti, kao što su:

119 <http://www.transparentnost.org.rs/index.php/en/110-english/naslovna/8440-state-racketeering-conflict-of-interest-and-hidden-costs>

- ▶ Srpski radnici koji traže posao u inostranstvu zbog ograničenih mogućnosti u Srbiji. Ovi radnici su meta beskrupuloznih posrednika pri zapošljavanju (putem interneta ili usmenim putem);
- ▶ Industrije sa lošom zaštitom radnika, visokim nivoom neformalnog rada i privremenog/sezonskog zapošljavanja i sektori sa loše plaćenim poslovima;
- ▶ Radnici migranti u Srbiji i potražnja za istima u određenim sektorima sa lošom zaštitom radnika (kao što je građevinarstvo);
- ▶ Visok stepen migrantskog i izbegličkog stanovništva koji su podložni eksploataciji usled njihove želje da pronađu posao koji bi finansirao njihov dalji put prema EU.

Za svaku od ovih kategorija, ispitanici su naveli slučajeve. Ponavljali su se pojedinačni slučajevi srpskih radnika koji su eksploatisani u Austriji, Nemačkoj i Holandiji, a u skorije vreme i Slovačkoj. Iako se ne može sa sigurnošću tvrditi da su ovi slučajevi predstavljali trgovinu ljudima u svrhu radne eksploatacije, mišljenje koje je preovladavalo među ispitanicima je da se ovi slučajevi ne mogu smatrati trgovinom ljudima jer su radnici dobrovoljno migrirali zbog posla, čak i uz saznanje da bi mogli da rade bez dozvola. Međutim, kada se raspravljalo o detaljima slučajeva, često su se javljali indikatori prisilnog rada i trgovine ljudima, kao što su prevara, zloupotreba položaja ranjivosti, zadržavanje plata.

Slično tome, pominjani su slučajevi radnika migranata (naročito iz drugih zemalja Balkana) koji, iako su u Srbiji radili u lošim uslovima, bez dozvola i formalnih radnih dogovora, nisu smatrani kao mogući slučajevi trgovine ljudima, zbog prethodnog dobrovoljnog pristanka.

Srbija je bila značajno pogođena takozvanom globalnom migrantskom krizom. Srbija je bila prvenstveno ruta proputovanja za većinu migranata i izbeglica iz Avganistana i Pakistana, i u određenom meri iz Sirije. Nakon što se prvobitna ruta prolaska kroz Srbiju ka Mađarskoj zatvorila u martu 2016. godine, hiljade pojedina ostalo je u Srbiji. Procenjuje se da oko 8,000 lica trenutno boravi u Srbiji sa nerešenim statusom. Mnogi ne žele da ostanu ili traže međunarodnu zaštitu u Srbiji, što predstavlja izazov za dugoročno planiranje politika u ovoj oblasti. Smatra se da su oko 10% migranata deca, uglavnom adolescenti iz Avganistana i Pakistana. Međutim, nedostatak odgovarajućih postupaka za procenu starosti i efikasnog sistema starateljstva u Srbiji, otežava zaštitu i negu te dece, što povećava rizik od njihove zloupotrebe i eksploatacije. Pojedine službe su utvrdile da je stvoren neformalni sistem „starateljstva” u zajednici, koji su organizovali ključni pojedinci koji šire informacije i predstavljaju se kao zaštitnici ne samo informacija, već i pružanja pomoći i daljih prilika za putovanje. Postoji zabrinutost da su ovi „čuvari” zapravo trgovci ili krijumčari, ili da su povezani sa mrežama trgovine ljudima.

Ukupno 17 prihvatnih centara za prijem širom Srbije prihvatilo je oko 85% ukupnog broja izbeglica i migranata. Oni koji nisu u tim centrima, obično borave na polju, uglavnom izvan centra Beograda, i u velikoj su opasnosti od toga da budu eksploatisani.

Organizacije civilnog društva takođe su prijavile da je došlo do promene u profilu migrantskog i izbegličkog stanovništva. Dok su ranije pojedinci koji su putovali Srbijom bili relativno imućniji te su put uglavnom finansirali svojim sredstvima sadašnje migrantsko i izbegličko stanovništvo je siromašnije i finansiraju svoj put radeći rizične poslove dok putuju. Ovo povećava rizik od toga da postanu mete trgovaca ljudima, koji su svesni njihove loše situacije.

Izbegličko i migrantsko stanovništvo u Srbiji, koje se procenjuje na nekoliko hiljada, uglavnom adolescenata dečaka i mladića, smatraju se posebno ugroženima od eksploatacije i trgovine. Njihov nesiguran pravni status, u kombinaciji sa njihovom željom da pronađu sredstva za nastavak putovanja i nedostatak okvira, kapaciteta i stručnosti po pitanju azila i imigracije u Srbiji, povećavaju taj rizik.

Ni vlasti ni organizacije civilnog društva nisu identifikovale nijedan slučaj trgovine ljudima u cilju radne eksploatacije ili prisilnog rada izbeglica i migranata u Srbiji. Međutim, postoji 40 prijava o slučajevima trgovine ljudima u svrhu seksualne eksploatacije koji su uključivali izbeglice, a koji su dostavljeni Centru za zaštitu žrtava trgovine ljudima. Neki od njih, koji se trenutno nalaze u Srbiji, takođe su prijavili ranija iskustva radne eksploatacije u drugim zemljama.

Postoji opšta saglasnost da je ovo stanovništvo naročito podložno trgovini ljudima u svrhu radne eksploatacije, kao i da je potrebno hitno uspostaviti infrastrukturu za upravljanje situacijom, kao i poboljšati kapacitete ključnih grupa stručnih lica.

9. Koordinacija borbe protiv trgovine ljudima u Srbiji

Zbog nedostatka strateškog okvira ili standardnih operativnih procedura kojima će se regulisati proces upućivanja, ispitanici su naglasili neke od poteškoća u koordinaciji aktivnosti u borbi protiv trgovine ljudima. Iako je bilo pozitivnih iskustava u saradnji, na primer između policije i tužilaca, primećeno je da bi saradnja na nivou državnih organa mogla da se poboljša. Odnosno, preporučeno je da komunikacija između Ministarstva unutrašnjih poslova i Inspektorata za rad bude ojačana kako bi se olakšao rad i redovne zajedničke aktivnosti, kao i razmena informacija.

V. Zaključci i preporuke

1. Zaključci

Problem trgovine ljudima u cilju radne eksploatacije sve više zaokuplja pažnju javnosti u Srbiji. Pravni okvir koji se u najvećoj meri sastoji od odredaba krivičnog zakona koje su usmerene na borbu protiv trgovine ljudima, od relevantnih zakona u oblasti socijalne zaštite i zakonodavstva u oblasti o zapošljavanju, razvijen je po uzoru nameđunarodne standarde u ovoj oblasti. Srbija je usvojila sve ključne međunarodne standarde o radu izuzev Protokola o prisilnom radu Međunarodne organizacije rada iz 2014. godine. Pravni i strateški okvir, kao i postojeća infrastruktura pružaju Srbiji dobru osnovu za identifikovanje slučajeva trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije, a naročito za detekciju i uklanjanje rizika od eksploatacije. Međutim, u nedostatku Nacionalne strategije i Akcionog plana, kao i zbog veoma ograničenih finansijskih i kadrovskih sredstava, aktivnosti u borbi protiv trgovine ljudima u Srbiji stagniraju.

Izveštaj je potvrdio da postoji zadovoljavajući nivo svesti o trgovini ljudima u svrhu radne eksploatacije među stručnim službama i jedinicama unutar tih službi, ali je broj identifikovanih slučajeva proteklih godina bio veoma mali.

Faktori rizika koji su povezani sa određenim grupama i određenim industrijama poznati su vlastima. Istovremeno, dinamika kršenja prava radnika, loši uslovi za rad, neformalni rad i fragmentacija tržišta rada, kao i nedelotvornost izvršnih službi tržišta rada u sprečavanju i otkrivanju trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije, čini se da nisu u dovoljnoj meri jasne državnim organima. Isto tako, čini se da definicija toga šta predstavlja trgovinu ljudima u svrhu radne eksploatacije na osnovu međunarodnih standarda i međunarodnog zakonodavstva nije dovoljno jasna; irelevantnost pristanka, obmana i zloupotreba položaja ranjivosti, predstavljaju posebne elemente u definiciji trgovine ljudima, za koje se čini da ne postoji dovoljno razumevanje.

Problemi koje su identifikovale zainteresovane strane u Srbiji slični su problemima sa kojima se suočavaju i bore druge zemlje u regionu, i u Evropi. Uz nizak broj stvarno identifikovanih slučajeva u Srbiji, i uslove loše prakse zapošljavanja u određenim oblastima, visok nivo nezaposlenosti, ograničene rasprave o poslovanju i ljudskim pravima, kao i državne podsticaje za privlačenje investicija, oblasti koje zahtevaju dalju pažnju vlasti mogu se svrstati u četiri različite kategorije:

- ▶ Kapacitet i sposobnost da se otkriju slučajevi trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije;
- ▶ Identifikacija i rad na uklanjanju rizika od eksploatacije u Srbiji zbog loših praksi prilikom zapošljavanja, nedostatka zaštite, kao i prisustva ugroženog stanovništva (poput Roma, izbeglica i migranata);
- ▶ Rizik od eksploatacije srpskih državljana u inostranstvu zbog ograničenih mogućnosti/loše prakse zapošljavanja u Srbiji;
- ▶ Prevencija trgovine ljudima uz podsticanje odgovorne korporativne prakse.

2. Preporuke

U ovom odeljku predložene su preporuke za buduće aktivnosti u cilju efikasnog rešavanja problema trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije. Neke od preporuka će zahtevati dodatna sredstva i investicije; neke druge mogu biti sprovedene uz postojeće resurse ili kroz udruživanje postojećih resursa. Preporuke su upućene i nadležnim organima za borbu protiv trgovine ljudima i subjektima koji mogu da igraju ulogu u prevenciji i borbi protiv radne eksploatacije. Zaključci i preporuke za uključivanje sindikata, agencija za zapošljavanje i privrednih subjekata obrađene su posebno u aneksima.

2.1. Zakonodavni okvir

Zakonodavstvo Srbije je u velikoj meri usaglašeno sa međunarodnim pravnim okvirom u oblasti trgovine ljudima, kako u odredbama krivičnog prava, tako i u odredbama zakona o socijalnoj zaštiti koji reguliše pristup pomoći identifikovanim žrtavama. Osnovni međunarodni standardi rada ugrađeni su i u zakone Srbije. Međutim, da bi se sveobuhvatno pristupilo i unapredio rad na ovom problemu, potrebno je da se krivični i drugi propisi koriste i u važnim područjima koji regulišu zapošljavanje i tržište rada. Postojeći pravni i strateški okvir daju dobru osnovu za jačanje nacionalnih napora u sprečavanju i borbi protiv trgovine ljudima u svrhu rade eksploatacije i njenih osnovnih uzroka.

Preporuke za reviziju/unapređenje zakona u cilju jačanje prevencije i borbe protiv trgovine ljudima u cilju radne eksploatacije:

- ▶ Obezbediti da se svako angažovanje za rad putem prevare ili obmane definiše kao krivično delo, kako bi se sprečila i suzbila upotreba prevara i obmana u slučajevima trgovine ljudima;
- ▶ Obezbediti da zakoni o krivičnoj odgovornosti pravnih lica omogućavaju krivično gonjenje za trgovinu ljudima zbog nedostatka nadzora ili prećutnog pristanka na iste;
- ▶ Proširiti mandat Inspektorata za rad kako bi pokrile sve privredne grane koja su pod rizikom (posebno poljoprivreda, rad u domaćinstvu);

- ▶ Uskladiti zakone u oblasti privrede u Srbiji sa međunarodnim pravom, uključujući i zakonodavstvo kojim se od privatnog sektora i državnih organa zahteva izveštavanje o nefinansijskog poslovanju i lancu snabdevanja/dobavljačima postupkom primene dužne pažnje;
- ▶ Uključiti u odredbe zakona da jedan od kriterijuma za izuzimanje iz postupka javnih nabavki bude i prekršaj u vezi sa trgovinom ljudima, uključujući zavere, dečiji rad, povrede prava iz radnog odnosa;
- ▶ Ratifikovati Protokol Međunarodne organizacije rada o prinudnom radu iz 2014. godine.

2.2. Strateški okvir i institucionalni kapacitet

Kako postupak primene dužne pažnje i korporativne odgovornosti postaje široko prihvaćeni standard, mnogi privredni subjekti očekuju da država sprovede regulatorne i druge promene kojim će se stvoriti jednaki uslovi, tako da privredne subjekte koji su izvršili usklađivanje ne ugrožavaju oni koji ostvaruju nepravednu prednost kroz radnu eksploataciju. U ovom izveštaju identifikovane su brojne oblasti u kojima bi strateški okvir mogao da se ojača:

Preporuke za reviziju/unapređenje strateškog okvira u cilju jačanje prevencije i borbe protiv trgovine ljudima u cilju radne eksploatacije:

- ▶ Usvojiti bez odlaganja Strategiju za borbu protiv trgovine ljudima u Republici Srbiji i nacionalni akcioni plan;
- ▶ Osigurati da su Inspektorat za rad, Nacionalna služba za zapošljavanje, Tržišna inspekcija i Uprava za javne nabavke uključeni u nacionalni Akcioni plan sa konkretnim zadacima;
- ▶ Uveriti se da postoji dovoljno resursa za realizaciju Strategije i Nacionalnog plana;
- ▶ Izraditi niz operativnih indikatora trgovine ljudima za radnu eksploataciju i prinudni rad, kojima se pokriva ceo „kontinuum eksploatacije“, a koji se zasnivaju na indikaotorima prisilnog rada Međunarodne organizacije rada;
- ▶ Angažovati sindikate privatnog sektora u razvoj i primenu politike;
- ▶ Pokrenuti pilot projekat o proaktivnoj identifikaciji i prikupljanju podataka u privrednim granama koje su pod rizikom (kao što su poljoprivreda i građevinarstvo), uz učešće nevladinih organizacija, sindikata, privatnog sektora i međusektorske saradnje između agencija;
- ▶ Sprovesti preporuke o poslovanju i ljudskim pravima koje je usvojio Komitet ministara Saveta Evrope i, posebno, razviti i usvojiti nacionalni akcioni plan o poslovanju i ljudskim pravima;
- ▶ Razviti postupak poštovanja prava uz primenu dužne pažnje i smernice o etičnoj nabavci (videti Aneks IV).

2.3. Tržište rada

Uloga Inspektorata za rad u sprečavanju, ometanju i otkrivanju radne eksploatacije je široko priznata. Međutim, nedovoljno poznavanje uloge inspekcije rada od strane drugih agencija, fragmentirana podela funkcija inspekcije rada između dva inspeksijska organa (tržišne inspekcije i Inspektorata za rad) i ograničen mandat koji inspekcije rada imaju, pored nedostatka resursa i kapaciteta, pokazao se kao problem.

Preporuke za reviziju /unapređenje rada državnih organa relevantnih za regulaciju tržište rada u cilju jačanja prevencije i borbe protiv trgovine ljudima u cilju radne eksploatacije:

- ▶ Uvesti redovnu obuku za inspekciju rada i tržišnu inspekciju;
- ▶ Uvesti koncept „dostojanstvenog rada“¹²⁰ u politiku borbe protiv trgovine ljudima (Nacionalni plan) kao cilj na tržištu rada u Srbiji, kako bi se rešili svi oblici zloupotreba i loše prakse u zapošljavanju;
- ▶ Specijalizovati i ciljano oformiti inspekcije i aktivnosti za sprovođenje (uključujući zajedničke operacije sa drugim agencijama za sprovođenje zakona) u sektorima sa većim rizikom od pojave radne eksploatacije;
- ▶ Obezbediti *zaštitni zid* između organa za sprovođenje imigracije i prava radnika;
- ▶ Ojačati ulogu Nacionalne službe za zapošljavanje u cilju praćenja trendova na tržištu rada i aktivnosti privatnih agencija za zapošljavanje;
- ▶ Obezbediti primenu postojećih propisa od strane službi koje pružaju usluge rada i privatnih agencija za zapošljavanje;
- ▶ Primeniti izdavanje dozvola i registraciju na službe za pružanje usluga rada sa sedištem u inostranstvu, koje pružaju usluge radnicima u Srbiji. Potrebno je primeniti sankcije i za pružanje usluga rada bez dozvole za rad, ali i za korišćenje takvog rada za koji ne postoji dozvola. Prihodi od registracije dozvole za rad treba da se koriste kao pomoć za rad ovog sistema, ali i za njegovo sprovođenje;
- ▶ Informacije o regulisanju izdavanja dozvola i olakšavanja zapošljavanja u Srbiji treba da budu dostupne na internet stranici ambasada Srbije u zemljama iz kojih većina radnika migranata dolazi;
- ▶ Uvesti jasniji gradirani sistem kazni za nepoštovanje i kršenje propisa, koji treba da sadrži skalu kazni, što će omogućiti proporcionalne sankcije, ali će isto tako imati preventivno dejstvo i podstaći poboljšanja i smanjiti ponavljanje prekršaja;

120 Međunarodna organizacija rada definiše “dostojanstven posao” kao “rad koji je produktivan i kojim se ostvaruje pravičan prihod, sigurnost na radnom mestu i socijalna zaštita za porodicu, bolji izgledi za lični razvoj i socijalnu integraciju, sloboda lica da izraze svoju zabrinutost, da se organizuju i učestvuju u donošenju odluka koje utiču na njihove živote i jednake mogućnosti i tretman za žene i muškarce.” Stvaranje prilika za dostojanstven posao je takođe uključeno kao jedan od ciljeva (br. 8) u održivom razvoju.

Set predviđenih sankcija treba da sadrži:

- Oduzimanje dozvole/prijave,
 - Suspenzija privremene dozvole/prijave uz izricanje roka za rešavanje/otklanjanje problema,
 - Objavljivanje oduzimanja/suspenzije dozvole,
 - Privremena ili trajna zabrana bavljenja poslovima u oblasti zapošljavanja za fizička lica koja su osuđena za prekršaje/ponovljene prekršaje,
 - Novčane kazne i druge finansijske kazne,
 - Isključenje privrednog subjekta i fizičkog lica iz učešća u ponudama i tenderima za dobijanje javnih ugovora.
- Uvesti zakonske odredbe kojima će se obezbediti da se radnicima ne naplaćuju nikakve naknade za troškove regrutovanja ili pomoćne usluge od subjekta koji ih angažuje, kao što su prevoz, smeštaj, prevod, potvrde.

VI – ANEKSI

ANEKS I – Konkretno preporuke za akcije i mere koje treba da preduzmu sindikati

(Ovaj deo se uglavnom zasniva na preporukama koje su sadržane u Međunarodnoj publikaciji za borbu protiv ropstva Međunarodnog kongresa sindikata *Nikada nemojte raditi sami – Nevladine organizacije i sindikati udružuju snage u borbi protiv prinudnog rada i trgovine u Evropi*¹²¹)

Sindikati će verovatno naići na situacije trgovine ljudima na radnim mestima ili situacije koje ukazuju na opasnost od eksploatacije, uključujući i prisilni rad i trgovinu određenom grupom radnika. S obzirom na njihovu strukturu, sindikati su u dobroj poziciji da se uključe u aktivnosti koje se odnose na uzroke i borbu protiv trgovine ljudima.

Sindikati prate kako se u praksi poštuju odredbe Zakona o radu i oni su partneri u pregovorima sa poslodavcima i vladama. Oni takođe imaju ulogu i na političkoj sceni kroz zalaganje za pitanja koja su značajna za mere suzbijanja trgovine ljudima, kao što su socijalno-ekonomske politike, regulisanje tržišta rada, realizacija i sprovođenje. Sindikati su u stanju da ostvare visok nivo rezultata, jer predstavljaju grupe radnika – te stoga pojedini radnici dobijaju veći glas. Osim toga, poznato je da su organizovani radnici u sindikatima izloženi manjem riziku od trgovine i prinudnog rada.

Budući da borba protiv trgovine ljudima još uvek predstavlja novu oblast delovanja za sindikate i oblast u kojoj je stručnost još uvek u razvoju, primeri sindikalnog angažovanja i partnerstva su sve brojniji. Na primer, sindikati¹²² i NVO ASTRA radili su zajedno na slučajevima eksploatacije srpskih radnika u Sočiju. Saradnja je uključivala razmenu informacija između radnika, sindikata, ASTRA i institucija, povezivanje radnika sa sindikatima u zemlji njihovog trenutnog boravka, pružanje informacija/saveta i pomoći radnicima pri njihovom povratku u Srbiju i pozivanje institucija da reaguju i pomognu radnicima dok se nalaze u Sočiju, ali i nakon njihovog povratka.

Saradnja je nastavljena i dalje na sprečavanju situacija trgovine ljudima kroz informisanje radnika o pravnoj osnovi rada i boravka u zemljama njihovog odredi-

121 http://www.ituc-csi.org/IMG/pdf/Forced_labour_EN_FINAL.pdf

122 Naročito Sindikat GS GIGMDIPP NEZAVISNOST

šta. Važno je da sindikati prepoznaju potrebu da se uključe i dopru do posebno ugroženih grupa radnika, kao što su radnici migranti. Prepoznato je da vođenje kampanja za podizanje standarda i poboljšanje uslova rada na radnom mestu za najugroženije radnike (kao što su ugroženi radnici migranti bez dokumenata), deluje na poboljšanje standarda i plata u brojnim granama privrede i koristi svim radnicima.

Da bi se povećali kapaciteti sindikata u oblasti borbe protiv trgovine ljudima, sindikati u Srbiji trebalo bi da:

- ▶ Promovišu ratifikaciju i efikasnu primenu konvencija MOR 29 i 105, 81 i 129, 181, 97 i 143 i 2014 Protokol o prisilnom radu;
- ▶ Podignu svest o prisilnom radu i trgovini ljudima među članovima i zvaničnicima sindikata;
- ▶ Rešavaju slučajeve prisilnog rada i trgovine ljudima kroz bipartitne i tripartitne pregovore i sporazume;
- ▶ Razviju politiku za borbu protiv prinudnog rada i trgovine ljudima;
- ▶ Prate rad agencija za zapošljavanje, kao i rad kompanija, uključujući njihove lance snabdevanja (dobavljače) u cilju otkrivanja i suzbijanja praksi prisilnog rada i trgovine ljudima;
- ▶ Identifikuju, dokumentuju i javno izveštavaju o slučajevima trgovine ljudima, prisilnog rada i radne eksploatacije;
- ▶ Razvijaju bilateralne, sektorske ili regionalne sporazume o sindikalnoj saradnji sa sindikatima u najčešćim zemljama destinacija za srpske radnike i zemljama porekla radnika migranata u Srbiji;
- ▶ Razvijaju strateška partnerstva sa organizacijama civilnog društva;
- ▶ Sarađuju sa inspeksijskim službama, policijom i drugim relevantnim nacionalnim, regionalnim ili međunarodnim organima i međuagencijskim radnim grupama;
- ▶ Obraćaju se i nude direktnu podršku neregistrovanim i nezaštićenim radnicima, kao i ugroženim radnicima migrantima, kako bi se rešili njihova specifična situacija i potrebe, uključujući i njihovu integraciju u sindikalne ogranke;
- ▶ Uvere se u to da se odgovarajuća pažnja posvećuje svim aspektima ispoljavanja rasizma i diskriminacije, uključujući posebno njihovu rodnu dimenziju, budući da su žene i devojke posebno ugrožene;
- ▶ Ciljano biraju sektore u kojima se najčešće dešava prisilni rad i trgovina ljudima, kao što su građevinarstvo, poljoprivreda, manufaktura i tekstilna proizvodnja i ugostiteljstvo.

ANEKS II – Konkretno preporuke za aktivnosti i mere koje je potrebno da preduzmu agencije za zapošljavanje

Pored Nacionalne službe za zapošljavanje, službe za posredovanje u zapošljavanju igraju ključnu ulogu u privredi Srbije, kroz obezbeđivanje radne snage za širok spektar grana privrede, kako u zemlji, tako i u inostranstvu. Specijalizovane službe za posredovanje u zapošljavanju teže da pronađu i rukovode radnom snagom koja je potrebna kako na kratke tako i na duže vremenske periode. Mnoge službe za posredovanje u zapošljavanju (takođe se zovu i posrednici ili medijatori) nastoje da posluju po modelu dobre prakse, uz poštovanje zakona i prava radnika.

Međutim, rad dobrih operatera urušavaju oni koji rade izvan ili na rubu zakona i ostvaruju profit kroz eksploataciju radnika, uključujući i trgovinu ljudima. Sektor rada u Srbiji je veoma raznovrstan, uz nekoliko agencija (mnoge od njih rade na međunarodnom nivou, kao što je *Manpower Group*) koje ulažu značajan napor da zadrže dobru reputaciju i usvoje odredbe za rešavanje problema trgovine ljudima. Međutim, zajednička karakteristika svih zakonskih odredaba koje se odnose na agencije je takozvani trostrani odnos između agencije, radnika i kompanije-korisnice, što može dovesti do slabljenja direktno izvršnih prava radnika iz radnog odnosa, a povezuje se i sa trgovinom ljudima.

Regulatorni okvir Srbije izgleda da ne uzima u obzir ovaj poznati „trostrani odnos“ koji čini regulisanje rada agencija za zapošljavanje jasnijim. Dakle, važno je da se obezbedi da regulisanje i sprovođenje pokrivaju veliki broj oblasti, uključujući:

- ▶ Uredbu o uslugama koje agencije pružaju;
- ▶ Regulisanje ugovora između agencija i radnika;
- ▶ Regulisanje zadataka između radnika i kompanija korisnica.

Najčešći primer eksploatacije koju praktikuju službe za pružanje usluga rada obuhvata obmanjujuće zapošljavanje (kao što je naplaćivanje raznih naknada radnicima, ili dezinformisanje radnika o vrsti posla ili uslovima rada), koji dovode radnike u situaciju dužničkog ropstva; i eksploatatorski položaj, koji može da uključi manipulacije po pitanju plata, zadržavanje plata, uslovljavanje radnika smeštajem.

Međunarodna organizacija rada utvrdila je da: „beskrupulozne agencije za zapošljavanje, neformalni radni posrednici i drugi operatori koji deluju izvan pravnog i regulatornog okvira, i koji vrebaju posebno nekalifikovane radnike, imaju sve značajniju ulogu. Prijavljene zloupotrebe obuhvataju jedno ili više od sledećeg: obmane po pitanju prirode i uslova rada; zadržavanje pasoša; nezakonita umanjenja plata; dužničko ropstvo vezano za otplatu naknada za zapošljavanje; pretnje ukoliko radnici žele da napuste svoje poslodavce, zajedno sa zastrašivanjem od kasnijeg proterivanja iz zemlje. Kombinacija ovih zloupotreba može dovesti do trgovine ljudima i prisilnog rada. Uprkos postojanju međunarodnih standarda rada koji se odnose na zapošljavanje, nacionalni zakoni i njihova primena često ne uspevaju da zaštite prava radnika, a naročito prava sezonskih radnika.“¹²³

123 <http://www.ilo.org/global/topics/fair-recruitment/lang--en/index.htm>

Da bi se ovo rešilo, Međunarodna organizacija rada je pokrenula globalnu „Inicijativu za pravično zapošljavanje“ u cilju:

- ▶ pomoći u sprečavanju trgovine ljudima i prisilnog rada;
- ▶ zaštite prava radnika, uključujući radnike migrante, od zloupotrebe i prevara tokom zapošljavanja (uključujući prethodnu selekciju, izbor, prevoz, smeštaj i mogućnost povratka);
- ▶ smanjenja troškova migracije radne snage i poboljšanja rezultata razvoja za radnike migrante i njihove porodice, kao i za zemlje njihovog porekla i odredišta¹²⁴.

Da bi se rešio rizik od poslovanja beskrupuloznih agenata u Srbiji, koje angažuju srpske radnike za poslove u inostranstvu i da bi se rešio sličan rizik sa kojim se suočavaju inostrani radnici koji se angažuju za rad u Srbiji, vlasti treba da:

- ▶ Uvedu bolju regulaciju i izdavanje dozvola, kako bi se obezbedilo to da dobre operatere ne ugrožavaju beskrupulozni operateri;
- ▶ Podstiču formiranja specijalizovanih udruženja/asocijacija agencija za zapošljavanje/službe za pružanje usluga rada koji će predstavljati i podržavati svoje članove (slična udruženja već postoje u drugim zemljama, kao što je REC¹²⁵ u Velikoj Britaniji);
- ▶ Nacionalna služba za zapošljavanje u saradnji sa renomiranim privatnim agencijama treba da razvije kodeks prakse u kojem se navodi neprihvatljivo ponašanje (kao što je naplaćivanje naknada);
- ▶ Prošire mandat Nacionalne službe za zapošljavanje za praćenje aktivnosti privatnih agencija za zapošljavanje u Srbiji;
- ▶ Obezbede obuku za službe za pružanje usluga rada o sprečavanju trgovine ljudima i razumevanju međunarodnih radnih standarda;
- ▶ Pridruže se svetskom udruženju agencija za zapošljavanje (eng.*CIETT*), koje je partner u Inicijativi Međunarodne organizacije rada za pravično zapošljavanje¹²⁶;
- ▶ Razviju politiku o trgovini ljudima i etičku politiku i javno izveštavaju o njihovom sprovođenju;
- ▶ Rade sa poslovnim korisnicima u cilju razvijanja dobre prakse u svim privrednim granama;
- ▶ Stupaju u partnerstvo sa specijalizovanim organizacijama civilnog društva i sindikatima u cilju sticanja neophodnih veština i razvoja standardnih operativnih procedura za rešavanje rizika i slučajeva trgovine ljudima;
- ▶ Zalažu se da Srbija učestvuje u Inicijativi Međunarodne organizacije rada za pravično zapošljavanje.

124 Ibid

125 <https://www.rec.uk.com>

126 <http://www.wecglobal.org>

ANEKS III – Konkretno preporuke za aktivnosti i mere koje je potrebno da preduzme privatni sektor

Privredni subjekti su odgovorni za **poštovanje ljudskih prava**¹²⁷. Ovo uključuje obavezu transparentnosti i rešavanja rizika i stvarnih slučajeva trgovine ljudima u lancu snabdevanja i poslovanja privatnog sektora. Broj zainteresovanih strana, uključujući kupce, investitore, organizacije civilnog društva i javnost se povećavaju s obzirom na kredibilitet preduzeća koji se zasniva na načinu na koji takvo preduzeće poštuje ljudska prava. Međutim, loši postupci primene dužne pažnje u poštovanju ljudskih prava mogu dovesti preduzeće do pravne odgovornosti za zloupotrebe, uključujući i trgovinu ljudima, koje se dešavaju u lancu snabdevanja tog preduzeća. Trgovina ljudima je ozbiljan zločin i preduzeća se mogu smatrati odgovornim kada ne deluju u cilju rešavanja tog problema. Rad sa dobavljačima i njihovo praćenje, bez obzira na to gde se nalaze u lancu snabdevanja, takođe spada u okvir odgovornosti preduzeća.

Privatni sektor treba pripremiti za slučaj pojave trgovine ljudima u njihovom lancu snabdevanja. Bez obzira da li se javi u direktnim ili indirektnim lancima snabdevanja, privredni subjekti su odgovorni za ublažavanje i rešavanje situacije. Proaktivno uspostavljanje postupaka za identifikovanje rizika i reagovanje na slučajeve trgovine ljudima pomoći će privrednim subjektima da reaguju brzo i prikladnije ukoliko dođe do takve situacije, kao i da smanje rizik od negativne medijske izloženosti i štete po ugled.

Privatni sektor treba da razmotri i da se opremi na neophodan način kako bi se nosio sa ova dva glavna scenarija

- ▶ rizikom od trgovine ljudima
- ▶ stvarnim slučajevima trgovine ljudima u sopstvenom poslovanju ili lancima snabdevanja

Razumevanje osnovnih uzroka trgovine ljudima pomaže u rešavanju povreda koje radnike mogu da dovedu u još veću opasnost. Zaštita i unapređenje osnovnih prava radnika pomaže u sprečavanju pojave najozbiljnijih prekršaja, kao što je trgovina ljudima. Postoje neki praktični koraci koje kompanije mogu da preduzmu u pogledu trgovine ljudima kako bi se pomoglo radnicima da izbegnu svaku dalju eksploataciju:

- ▶ Mapirati postojeće politike i kodekse ponašanja u okviru poslovanja (interne i one povezane s dobavljačima) i identifikovati pokrivanje rizika koji su povezani sa trgovinom ljudima;
- ▶ Uključiti unutrašnje i spoljne aktere (kao što su NVO) u pregled politike i razvoja;
- ▶ Razviti politiku ljudskih prava i procese poštovanja ljudskih prava uz primenu dužne pažnje i obavezati se na primenu Vodećih načela UN o poslovanju i ljudskim pravima i preporuka Saveta Evrope;

¹²⁷ Vodeća načela UN o poslovanju i ljudskim pravima.

- ▶ Pridružiti se Globalnom dogovoru UN¹²⁸;
- ▶ Pregledati politiku o pravima radnika na organizovanje i kolektivno pregovaranje;
- ▶ Podsticati komunikaciju i angažovanje u celom lancu snabdevanja;
- ▶ Obezbediti to da politika sadrži konkretna očekivanja u pogledu ključnih poslovnih funkcija (uključujući nabavku, kupce, kadrove), dobavljača, klijenata, poslovnih partnera i drugih koji su povezani s poslovanjem, proizvodima i uslugama i da se za te funkcije obezbedi odgovarajuća obuka o problemu trgovine ljudima;
- ▶ Obezbediti to da svi ugovori uključuju klauzule o trgovini ljudima i faktorima rizika.

U slučaju identifikovanja slučajeva trgovine ljudima, važno je da se bude u stanju da se brzo, ali i adekvatno reaguje kako bi se sprečila dalja zloupotreba i postiglo najbolje moguće rešenje za oštećene radnike. Bolje je da postoje unapred uspostavljeni sistemi nego da se na brzinu pokušava osmisлити odgovor nakon što je situacija već nastupila:

- ▶ Izbegavati ishitrene, nepromišljene reakcije, poput trenutnog prekida saradnje s dobavljačem, bez uzimanja u obzir rizika i dobrobiti radnika;
- ▶ Izbegavati nametanje sveobuhvatne zabrane za zapošljavanje određenih kategorija radnika, kao što su mladi radnici ili izbeglice, jer to može da ih izloži većoj šteti;
- ▶ Prepoznati slobodu udruživanja i pomoći radnicima da razumeju svoja prava;
- ▶ Promovisati žalbene mehanizme i postupke za upozoravanje na nepravilnosti koji će omogućiti radnicima da dostave pritužbe zbog zloupotreba;
- ▶ Uveriti se da se radnicima ne naplaćuju naknade za zapošljavanje ili bilo koje druge skrivene troškove (kao što su troškovi transporta, vizne olakšice i prevodilačke usluge);
- ▶ Znati ko su radnici, sprovesti redovno anketiranje radnika i obezbediti to da su radnicima omogućene povratne informacije i postupci za upozoravanje bez posledica;
- ▶ Promovisati direktno i dugoročno zapošljavanje, a ne zapošljavanje na osnovu pod-ugovaranja i preterano oslanjanje na sezonsku radnu snagu;
- ▶ Formalno ozvaničiti odnose sa dobavljačima i drugim poslovnim partnerima i podstaći dobavljače da uspostave iste takve odnose sa svojim dobavljačima;
- ▶ Sklopiti okvirni sporazum sa sindikatima;
- ▶ Razviti partnerstvo sa organizacijama civilnog društva za borbu protiv trgovine ljudima.

128 <https://www.unglobalcompact.org>

Annex IV – Opis koncepta i alata

1. Dostojanstven rad

MOR definiše dostojanstven rad kao „mogućnosti za rad koji je produktivan i na osnovu kojeg se ostvaruje pravičan prihod, bezbednost na radnom mestu i socijalna zaštita za porodice, bolji izgledi za lični razvoj i socijalnu integraciju, sloboda da lica izraze svoju zabrinutost, da se organizuju i učestvuju u donošenju odluka koje utiču na njihove živote i jednake mogućnosti i tretman za sve žene i muškarce.”¹²⁹

Dostojanstven rad je optimalno stanje (za razliku od prisilnog rada), koji bi trebalo da se postigne na radnom mestu. Svaka situacija koja nije dostojanstven posao je na izvestannačin iskorišćavanje, a krajnji oblik eksploatacije je prinudni rad, često kao rezultat trgovine ljudima.

Razumevanje uloge dostojanstvenog rada i poštovanje agende u vezi sa dostojanstvenim radom predstavlja ključnu alatku za svaku državu u pogledu njene osposobljenosti za borbu protiv trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije.

Dostojanstven rad i ekonomski rast su takođe jedan od globalnih ciljeva održivog razvoja (Cilj br. 8). Jedan od njih, tj. cilj 8.7 prepoznaje direktnu povezanost stvaranja uslova zadostojanstven rada i rešavanja trgovine ljudima:

Cilj 8.7: Preduzeti hitne i efikasne mere za iskorenjivanje prinudnog rada, ukidanje savremenog vida ropstva i trgovine ljudima i obezbediti zabranu i eliminaciju najgorih oblika dečijeg rada, uključujući regrutovanje i korišćenje dece kao vojnika, a do 2025. godine ukinuti dečiji rad u svim njegovim oblicima.¹³⁰

Da bi unapredila svoje napore u borbi protiv trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije, Srbija takođe treba da razmotri napredovanje i po pitanju agende dostojanstvenog rada i Globalnih ciljeva održivog razvoja, čime bi se dodatno ojačala njena usklađenost sa Konvencijom Saveta Evrope.

Okvir za merenje dostojanstvenog rada¹³¹ koji obuhvata deset materijalnih elemenata koji su usko povezani sa četiri strateška stuba Agende dostojanstvenog rada, odnosno, (i) Međunarodnim standardima rada i osnovnim načelima i pravima na radu (ii) stvaranjem zapošljavanja (iii) socijalnom zaštitom i (iv) socijalnim dijalogom i tripartizmom, može da predstavlja korisnu alatku.

129 <http://www.ilo.org/global/topics/decent-work/lang--en/index.htm>

130 <http://www.undp.org/content/undp/en/home/sustainable-development-goals/goal-8-decent-work-and-economic-growth/targets/>

131 Dostojanstven posao (http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/-integration/documents/publication/wcms_229374.pdf)

2. Postupak poštovanja ljudskih prava sa dužnom pažnjom

Pojam **poštovanja ljudskih prava sa dužnom pažnjom (due diligence)** odnosi se na korake koje preduzima kompanija i da bi utvrdila i da bi postupila u skladu sa stvarnim i potencijalnim rizicima za radnike u svom poslovanju, lancima snabdevanja i uslugama koje koristi. Poštovanje ljudskih prava sa dužnom pažnjom može da pomogne u otkrivanju trgovine ljudima, ali i da se identifikuju oblasti rizika i reši situacija u pogledu trgovine radnicima.

Države bi trebalo da podstiču privredne subjekte da razviju postupke za poštovanje ljudskih prava sa dužnom pažnjom u svom celokupnom lancu snabdevanja. Istovremeno, vlade bi trebalo da obezbede to da se u njihovim postupcima javnih nabavki na svim nivoima vlasti sprovode postupci za poštovanje ljudskih prava sa dužnom pažnjom.

Inicijativa etičkog trgovanja¹³² i njene članice izradile su okvir za poštovanje ljudskih prava sa dužnom pažnjom u kojem se privrednim i drugim subjektima preporučuje da preduzmu postupak od 4 koraka:

ETI OKVIR POŠTOVANJE LJUDSKIH PRAVA UZ PRIMENU DUŽNE PAŽNJE

Ključni koraci koje bi kompanije trebalo da preduzmu kako bi se sprečilo, upravljalo i ublažilo kršenje ljudskih prava u njihovom poslovanju i lancima snabdevanja.

132 <http://www.ethicaltrade.org/resources/human-rights-due-diligence-framework>

Aneks V – Izvori

1. Lista kontakata sa kojima su ostvareni sastanci u toku misije na utvrđivanju činjeničnog stanja u Beogradu:

- ▶ Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije
 - Građanska policija, Policijska uprava
 - Kriminalistička policija, Policijska uprava
 - Sektor za međunarodnu saradnju, evropske poslove i planiranje, Odeljenje za upravljanje projektima
- ▶ Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja Republike Srbije – Inspektorat za rad
 - Odeljenje za studije i analize
 - Sektor za drugostepeni postupak u oblasti radnih odnosa i bezbednosti i zdravlja na radu
 - Odeljenje inspekcije rada Grada Beograda
- ▶ Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja Republike Srbije – Inspektorat za rad
- ▶ Nacionalna služba za zapošljavanje
 - Odeljenje za normativno-pravne poslove
 - Odeljenje za usluge u traženju zaposlenja i planiranja karijere
- ▶ Ministarstvo trgovine, turizma i telekomunikacija
- ▶ Tržišna inspekcija
- ▶ Ministarstvo spoljnih poslova Republike Srbije
- ▶ Javno tužilaštvo
- ▶ Odeljenje za međunarodnu saradnju i pravnu pomoć
- ▶ Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima
- ▶ Sindikat GS GIGMDIPP NEZAVISNOST
- ▶ Samostalni sindikat građevinskih radnika i radnika u građevinskoj industriji Srbije (Sindikat radnika građevinarstva i IGM Srbije), Energoprojekt
- ▶ NVO ASTRA
- ▶ NVO ATINA
- ▶ NVO Group 484
- ▶ Marriott Hotels Serbia

- ▶ ManPower Group
- ▶ Međunarodna organizacija rada Srbije
- ▶ Kancelarija UNHCR u Srbiji

2. Lista kontakata sa kojima su ostvareni sastanci u toku sprovođenja misije na utvrđivanju činjenica u regionima

Niš

- ▶ Centra za porodični smeštaj i usvojenje u Nišu
- ▶ Ministarstvo unutrašnjih poslova – Regionalna policijska uprava, Odeljenje za granične policije
- ▶ NVO SOS telefon i Centar za devojke

Novi Sad

- ▶ Ministarstvo unutrašnjih poslova – Regionalna policijska uprava,
- ▶ Odeljenje granične policije za strance, ilegalne migracije i trgovinu ljudima
- ▶ Odeljenje za socijalnu zaštitu, zaštitu dece i porodice
- ▶ Advokat za ljudska prava

Zrenjanin

- ▶ NVO Paor

3. Reference i izvori za dodatne informacije

- ▶ Vodeća načela UN o poslovanju i ljudskim pravima
http://www.ohchr.org/Documents/Publications/GuidingPrinciplesBusinessHR_EN.pdf
- ▶ Globalni ugovor Ujedinjenih nacija
<https://www.unglobalcompact.org>
- ▶ Ciljevi održivog razvoja Ujedinjenih nacija
<http://www.undp.org/content/undp/en/home/sustainable-development-goals/goal-8-decent-work-and-economic-growth/targets/>
- ▶ Izvori Međunarodne organizacije rada o dostojanstvenom radu, pravičnom zapošljavanju i prisilnom radu
<http://www.ilo.org/global/topics/fair-recruitment/lang--en/index.htm>
<http://www.ilo.org/global/topics/decent-work/lang--en/index.htm>

http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/integration/documents/publication/wcms_229374.pdf

<http://www.ilo.org/global/topics/forced-labour/lang--en/index.htm>

- ▶ Konvencija Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima
<http://www.coe.int/en/web/anti-human-trafficking/about-the-convention>
- ▶ Opšti izveštaj o aktivnostima GRETA, GRETA (2013)17
<https://rm.coe.int/16805aa45d>
- ▶ Opšti izveštaj o aktivnostima GRETA, GRETA (2015)1
<https://rm.coe.int/16805aa45f>
- ▶ Dottridge, M; Emerging Good Practice by State Authorities, the Business Community and Civil Society in the Area of Reducing Demand for Human Trafficking for the Purpose of Labour Exploitation., Savet Evrope, Strazbur, 2016. <https://rm.coe.int/16806b61f0>
- ▶ Agencija za osnovna ljudska prava Evropske unije (eng. FRA) (2015). Severe labour exploitation: workers moving within or into the European Union. States' obligations and victims' rights.
<http://fra.europa.eu/en/publication/2015/severe-labour-exploitation-workers-moving-within-or-european-union>
- ▶ Okvirna inicijativa za etičku trgovinu i poštovanje ljudskih prava sadužnom pažnjom
<http://www.ethicaltrade.org/resources/human-rights-due-diligence-framework>
- ▶ ITUC: Nikada nemojte raditi sami – *Nevladine organizacije i sindikati udružuju snage u borbi protiv prisilnog rada i trgovine u Evropi. ITUC, Anti-Slavery International. 2011*
http://www.ituc-csi.org/IMG/pdf/Forced_labour_EN_FINAL.pdf
- ▶ Izveštaj o primeni Konvencije Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima u Srbiji, Savet Evrope, Strazbur, 2014, GRETA(2013)19. <https://rm.coe.int/168063bdf5>
- ▶ Odgovor Srbije na Upitnik za procenu sprovođenja Konvencije Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima. Drugi krug procene. (Odgovor dostavljen 8. februara 2017. godine), GRETA(2017)9. <https://rm.coe.int/16806f7bf9>
- ▶ Statistika Centra za zaštitu žrtava trgovine ljudima
<http://www.centarzztlj.rs/eng/index.php/stats-and-reports/12-info/46-statistics-2016>

- ▶ NVO ASTRA, Praćenje i procena zakona i startegija o borbi protiv trgovine ljudima i njihove primene u Republici Srbiji u 2014. i 2015. godine, Beograd, 2016.

<http://www.astra.rs/wp-content/uploads/2016/12/Monitoring-Report-Serbia.pdf>

- ▶ NVO ASTRA projekat „*Make it work*”

<http://www.astra.rs/make-it-work-2/?lang=en>

- ▶ NVO ATINA website

<http://www.atina.org.rs/en/trgovina-ljudima>

Trgovina ljudima u svrhu radne eksploatacije predstavlja pojavu koja sve više zaokuplja pažnju u Srbiji. Izveštaj se fokusira na napore koji su uloženi od strane državnih organa, sindikata, privatnog sektora i civilnog društva u temu trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije i povezane faktore rizika. Izveštaj sadrži preporuke za konkretne mere za smanjenje potrebe za trgovinom ljudima i identifikaciju potencijalnih žrtava. Izveštaj je priređen u okviru Zajedničkog programa Evropske unije i Saveta Evrope "Horizontal Facility" za Zapadni Balkan i Tursku u okviru projekta „Prevenција i borba protiv trgovine ljudima u Srbiji“

Kancelarija Saveta Evrope u Beogradu
Španskih boraca 3
11000 Beograd, Srbija
Tel: +381 11 71 55 500

<http://www.coe.int/belgrade/>

horizontal.facility@coe.int

[jp.horizontal.facility](https://www.facebook.com/jp.horizontal.facility)

[@CoE_EU_HF](https://twitter.com/CoE_EU_HF)

SRB

Savet Evrope je vodeća organizacija za ljudska prava na kontinentu. Ima 47 država članica od kojih su 28 članice Evropske unije. Sve zemlje članice Saveta Evrope potpisale su Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, sačinjenu u cilju zaštite ljudskih prava, demokratije i vladavine prava. Evropski sud za ljudska prava vrši nadzor nad primenom Konvencije u državama članicama.

Evropska unija je jedinstveno ekonomsko i političko partnerstvo 28 demokratskih evropskih zemalja. Njeni ciljevi su da za svojih 500 miliona građana obezbedi mir, prosperitet i slobodu u jednom pravičnijem i bezbednijem svetu. Kako bi se ovi ciljevi ostvarili, države članice Evropske unije ustanovile su tela koja rukovode Evropskom unijom i usvajaju zakonsku regulativu. Glavna tela su: Evropski parlament (koji zastupa građane Evrope), Savet Evropske unije (koji predstavlja vlade država članica) i Evropska komisija (koja zastupa zajedničke interese Evropske unije).

www.coe.int

<http://europa.eu>

Horizontal Facility for Western Balkans and Turkey

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Implemented
by the Council of Europe